

NAVF'S

UTREDNINGSINSTITUTT

NORGES
ALMENVITENSKAPELIGE
FORSKNINGSRÅD

1976: 5

Utredninger om forskning
og høyere utdanning

Arbeidsmuligheter for filologer

Noen regneeksempler over
framtidig behov og tilgang

Future Labour Market for Graduates
in the Arts

INSTITUTE FOR STUDIES IN RESEARCH
AND HIGHER EDUCATION

The Norwegian Research Council
for Science and the Humanities

1976: 5

Utredninger om forskning
og høyere utdanning

Arbeidsmuligheter for filologer

Noen regneeksempler over
framtidig behov og tilgang

Future Labour Market for Graduates
in the Arts

F O R O R D

NAVF's utredningsinstitutt har i de seneste år arbeidet med behovsanalyser for kandidater med universitet- og høgskoleutdanning, bl.a. for jurister, kandidater med samfunnsvitenskapelig utdanning og filologer.

I denne rapporten presenteres en analyse av filologenes arbeidsmuligheter. Utgangspunktet for analysen har bl.a. vært en yrkesundersøkelse av filologer foretatt av NAVF's utredningsinstitutt i 1973. Resultatene fra denne undersøkelsen foreligger i NAVF's utredningsinstitutt 1975:6 Yrkesundersøkelse for filologer.

Det har vært lagt vekt på å analysere hvilken betydning planlagte reformer og eventuelle standardforbedringer i skoleverket vil ha for etterspørselen etter filologer - likeledes endringer i størrelsen av ungdomskull og søkning til videregående utdanning.

På grunn av det nære substitusjonsforhold mellom universitetsutdannede filologer og lærere med annen utdanningsbakgrunn, har det også vært lagt vekt på å få til en samordnet vurdering av arbeidsmulighetene for filologer og andre lærere.

Rapporten er utarbeidet av avdelingssjef Tor Kobberstad og konsulentene Rolf Edvardsen og Anne Marie Ivås.

Oslo, april 1976

Sigmund Vangsnes

SAMMENDRAG

Arbeidsmarkedssituasjonen for filologer vil høyst sannsynlig bli gradvis vanskeligere i årene fremover. I dag arbeider ca. 85 prosent av de yrkesaktive filologer innen undervisningssektoren - først og fremst i videregående skoler og i ungdomsskolen. Dette er en situasjon som neppe vil kunne vare ved. Omkring 1985 vil antakelig bare 60-70 prosent av de yrkesaktive filologene være å finne i de tradisjonelle undervisningsstillinger. Reduksjonen vil skje gradvis, og ifølge analysen fortsette også etter 1985. Dette innebærer at vi omkring 1985 vil ha 4 000 - 6 000 filologer i stillinger utenfor undervisningssektoren mot ca. 1 000 i dag. - Omkring 1990 vil tallet kunne nå ca. 10 000. Dette skulle illustrere nokså klart at filologene i årene fremover vil kunne møte betydelige tilpasningsproblemer på arbeidsmarkedet.

Vi har for øvrig allerede i flere år sett en kontinuerlig bedring i lærersituasjonen så vel i ungdomsskolen som i gymnaset. For filologenes vedkommende har det dessuten de siste årene gjort seg gjeldende en gradvis mer pessimistisk vurdering av arbeidsmarkedssituasjonen, noe som nok reflekterer at det etter hvert har blitt vanskeligere å få arbeide innen tradisjonelle områder. For nyutdannede cand.mag. har en også kunnet observere at stadig flere går uten arbeid et halvt år etter eksamen.¹⁾

Det er flere årsaker til den her skisserte utvikling. I 1960 ble det uteksaminert ca. 130 filologer. Antallet økte til ca. 275 i 1965 og til ca. 600 i 1970. I 1975 var antallet ca. 830. Denne sterke økning har vært en viktig faktor i elimineringen av den betydelige lærermangel vi har hatt inntil ganske nylig. Det har vært mange hull å fylle. Disse har imidlertid stort sett blitt tettet, men den årlige tilvekst av lærere av ulike slag vil fremdeles ligge på et høyt nivå i årene fremover.

Tilgangen til filologistudiet de siste år tyder på at antallet nye filologer vil øke noe utover de 830 som kom på arbeidsmarkedet i 1975, men stort sett ligge på dette nivå fram mot 1985. Tallet på yrkesaktive filologer vil øke fra ca. 6 500 i 1975 til ca. 14 000 i 1985 - altså omtrent en fordobling i løpet av 10 år. Denne vekst vil finne sted i en periode hvor det ikke er noen særlig lærermangel i utgangssituasjonen, og hvor fødselstallene i flere år har vært på sterk retur, noe som etter hvert også vil gi seg utslag i elevtallene. Det spørsmål som melder seg er om tilveksten i lærerbestanden generelt og i filologbestanden spesielt vil kunne absorberes i undervisningsstillinger ved at tilbøyeligheten til å søke utdanning utover det obligatoriske øker, eller ved at det skjer standardforbedringer i skolen, f.eks. ved at klassestørrelsen reduseres eller rammetimetallet økes.

1) NAVF's utredningsinstitutt 1976:3: Arbeidsmarkedet for nye akademikere våren 1975.

Ut fra de antakelser en i dag med rimelighet kan gjøre angående disse forhold, bl.a. på grunnlag av foreliggende planer om utbyggingen av skoleverket, av offentlige plan- og budsjett-dokumenter ellers og av den historiske utvikling, vil det bli en stor økning i behovet innen undervisningssektoren fram mot 1985 - fra ca. 5 500 i 1975 til mellom 8 000 og 10 000 i 1985. Men denne økningen vil på langt nær være tilstrekkelig til å absorbere den store tilgangen av filologer.

Det kan også være grunn til å nevne konkurransen mellom universitetsutdannede filologer og allmennlærere med tilleggsutdanning. Denne konkurransen har hittil vært sterkest i ungdomsskolen.

Dette betyr at for nyutdannede filologer vil arbeidsmarkedet utenfor undervisningssektoren gradvis bli av større betydning, og kanskje helt dominerende i løpet av den kommende ti-årsperiode. Som nevnt vil antallet yrkesaktive filologer utendør undervisningssektoren stige sterkt fremover - fra ca. 1 000 i dag til 4-6 000 i 1985, og kanskje omkring 10 000 i 1990. Som nevnt var det i 1975 ca. 6 500 yrkesaktive filologer totalt.

Det store spørsmål denne analysen reiser, blir derfor på hvilken måte et så stort antall filologer vil finne innpass i arbeidslivet på områder hvor filologer hittil ikke, eller bare i meget liten utstrekning, har gjort seg gjeldende.

Denne analysen gir ikke noe uttømmende svar på dette spørsmål. En kan imidlertid ikke se noe vesentlig område med store potensielle ekspansjonsmuligheter hvor filologene, i kraft av sin utdanning peker seg ut som spesielt godt egnet arbeidskraft. Det kan være verd å nevne at det innpass filologene har funnet i visse sektorer utenom undervisning, har skjedd i en periode med generell mangel på akademisk utdannet arbeidskraft. I årene fremover later det imidlertid til å skulle bli relativt rikelig tilgang på akademisk arbeidskraft generelt. Spørsmålet om de ulike akademikergrupperes konkurranseevne vis á vis hverandre vil derfor bli av større betydning enn tidligere.

Det er sannsynlig at filologene i fremtiden i høyere grad enn nå vil komme til å måtte gå inn i et arbeid som både med hensyn til arbeidsoppgavenes art, status og lønn ligger på et lavere nivå enn det som i dag betraktes som normalt. For akademikere med f.eks. økonomisk/administrativ og teknisk/naturvitenskapelig utdanning eksisterer det et hierarki av stillinger som gradvis vil kunne absorbere de nye kandidatene dersom tilgangen blir for stor i forhold til de mer tradisjonelle stillinger. Det samme gjelder så vidt en kan se ikke for filologer, og det er derfor mulig at endringer i arbeidsmarkedssituasjonen vil kunne ramme filologer hardere og mer plutselig enn en del andre akademikergrupper.

1. INNLEDNING

En står overfor en rekke problemer når en skal forsøke å lage prognoser over den fremtidige etterspørsel eller den fremtidige arbeidsmarkeds-situasjonen for ulike typer arbeidskraft. Som i enhver prognose for samfunnsmessige fenomener, opptrer også her spesielle typer av usikkerhet og effekter som skyldes at en har med bevisst handlende individer å gjøre, og at prognosene direkte eller indirekte kan inngå i en større sammenheng som bakgrunn for planlegging og beslutninger.

Hvis en presenterer alternative prognoser under ulike forutsetninger om forhold som påvirker de størrelser vi er spesielt interessert i, og som i varierende grad kan være gjenstand for politiske valg, kommer prognosens betingede karakter klart fram. Av spesiell interesse i denne sammenheng er at prognoser som offentliggjøres, vil kunne påvirke offentlige beslutningstakere og enkeltindividers handlemåte. Disse forhold gjør at prognoser som gjelder samfunnsmessige fenomener, vil være svært usikre og derfor ofte bør revideres.

Generelt er det umulig å tale om etterspørsel etter en bestemt type arbeidskraft uten å se dette i relasjon til lønn og arbeidsoppgavenes art. Det forhold at ulike typer arbeidskraft kan erstatte hverandre, gjør at også tilgangen på andre typer arbeidskraft og deres lønn er vesentlig når en skal si noe om utviklingen for en bestemt gruppe - i dette tilfelle filologer.

Når det gjelder høyere utdannet arbeidskraft, er det imidlertid for mange kategoriers vedkommende ofte slik at de i høy grad arbeider innenfor områder hvor de av ulike grunner er mer eller mindre beskyttet mot konkurranse fra andre kategorier. Dette er særlig tydelig for f.eks. leger og tannleger i helsesektoren og for jurister innen rettsvesenet. Tilgangen av andre typer akademisk arbeidskraft vil ikke innvirke særlig på disse gruppens arbeidssituasjon, i hvert fall ikke på kort sikt.

En vil derfor i visse tilfelle kunne analysere ulike utdanningskategorier partielt ut fra informasjon som ligger i planer og programmer for utbygging av virksomheten innen områder hvor den type arbeidskraft vi er interessert i har sin hovedsakelige beskjeftigelse, og hvor den på grunn av spesielle normer og konvensjoner i høy grad vil være beskyttet mot konkurranse fra andre typer arbeidskraft.

På lengre sikt vil imidlertid slike normer og konvensjoner kunne svekkes eller styrkes. Et eksempel på dette er sosialøkonomenes innmarsj i sentraladministrasjonen - et område som inntil slutten av annen verdenskrig nærmest var forbeholdt jurister.

Av de yrkesaktive filologene arbeider ca. 85 prosent innenfor undervisningssektoren, hvor det eksisterer forholdsvis faste regler for undervisningskompetanse og godkjenning av lærere. En rekke av de forhold som vil bestemme den fremtidige etterspørsel etter lærere generelt og etter filologer spesielt er gjenstand for direkte politiske og administrative vedtak. En kan her tenke på ting som f.eks. klassestørrelse, rammetimetall og innføring av nye fag.

Andre forhold av betydning vil imidlertid være mer eller mindre utenfor de politiske myndigheters direkte kontroll. Dette gjelder f.eks. elevtallsutviklingen, elevenes valg av studieretning og fag, samt bruk av timelærere i stedet for lærere i full post. Variable som pensjonsalder, lærernes leseplikt på ulike trinn er av sentral betydning når det gjelder det fremtidige behov for lærere. Dette er forhold som bl.a. er gjenstand for forhandlinger mellom lærernes organisasjoner og myndighetene.

På denne bakgrunn er det nokså klart at det i første rekke er til den fremtidige utvikling innenfor undervisning at hovedinteressen knytter seg når en skal forsøke å si noe om arbeidsmarkedssituasjonen for filologer i årene fremover - og da i første rekke innenfor ungdomsskolen og videregående opplæring. Et meget viktig spørsmål blir hvor stor andel av filologene en med rimelighet kan regne med vil kunne finne plass i tradisjonelle undervisningsstillinger. Vil denne andelen kunne holde seg på dagens nivå - et nivå den stort sett har ligget på lenge?

Selv om det innenfor skoleverket eksisterer "bemanningsnormer" og faste regler for godkjenning av lærere, og hva som gir undervisningskompetanse, er det likevel ikke slik at universitetsutdannede filologer har monopol på f.eks. språk og historieundervisning. Det er også andre måter å skaffe seg slik kompetanse på. I ungdomsskolen kan f.eks. allmennlærere med tilleggsutdanning som gir adjunktkompetanse være fullt kvalifisert for slik undervisning. Den omorganisering av lærerutdanningen som nå finner sted, vil høyst sannsynlig lede til at konkurransen skjerpes. Den gamle situasjonen hvor folkeskolen var lærernes marked og realskole og gymnas de universitetsutdannedes marked, har alt lenge vært under forandring. En prosess som sannsynlig bare vil fortsette.

I en analyse av de fremtidige arbeidsmuligheter for filologer kommer en derfor ikke utenom å trekke inn lærersituasjonen mer generelt og den konkurranse det er mellom de ulike gruppene.

Som nevnt vil hovedvekten i denne analysen ligge på undervisningssektoren. Det finnes i dag filologer også utenfor de tradisjonelle undervisningssektorene - anslagsvis 15 prosent av den yrkesaktive bestand. I tilfelle tilgangen av filologer i fremtiden langt kommer til å overskride etterspørselen innen undervisningssektoren, vil også de muligheter dette mer

utradisjonelle marked byr på, bli av stor interesse. Vil det åpne seg nye arbeidsfelter hvor filologene i kraft av de spesialkunnskaper de har fått gjennom utdanningen, vil være spesielt godt egnet? Hvordan vil deres konkurransevne vis á vis andre akademikergrupper være i mer generalistpregede jobber på et høyt nivå?

2. TILGANG OG BESTAND AV FILOLOGER

Før vi vurderer arbeidsmulighetene for filologene i de enkelte sektorer, skal vi se hvilke totaltall for filologer ulike tilgangsalternativer vil føre til.

I 1973¹⁾ var det omlag 6 900 filologer i yrkesaktiv alder i Norge, - ca. 50 prosent av disse tilhørte cand.philol.-gruppen, ca. 45 prosent cand. mag.-gruppen og ca. 5 prosent var magistre. Tilgangen av filologer har økt sterkt de senere år. De siste 15 år har vi hatt følgende utvikling i uteksamineringstallene²⁾:

	1960	1965	1970	1975
cand.philol.	57	120	233	345
cand.mag.	134	277	693	900
mag.art.	10	15	24	42

Forutsetter vi at 50 prosent av dem som uteksamineres som cand.mag. senere blir cand.philol., vil tallene ovenfor svare til følgende tilgang av filologer: 1960: 130, 1965: 275, 1970: 600 og 1975: 830. Tabell 2.1 viser antall nye studenter med studiemål enten cand.philol.-eksamen, cand. mag.-eksamen eller magistergrad i historisk-filosofiske fag.

Tabell 2.1 Antall nye studenter med studiemål cand.philol.-eksamen, cand.mag.-eksamen eller magistergrad i historisk-filosofiske fag³⁾:

År	Studie- mål			Sum	I prosent av alle nye studenter ved universitet og vitenskapelige høgskoler
	cand.philol.	cand.mag.	mag.art.		
1968	142	797	14	953	16
1969	266	558	69	893	13
1970	326	710	58	1094	13
1971	330	690	54	1074	12
1972	366	822	68	1256	12
1973	317	822	58	1197	11

1) Beregnet på grunnlag av: NAVF's utredningsinstitutt 1975:6 Yrkesundersøkelse for filologer.

2) NAVF's utredningsinstitutt: 1975:5 Norske studenter og kandidater ved innenlandske og utenlandske læresteder.

3) Statistisk sentralbyrå: Utdanningsstatistikk, universiteter og vitenskapelige høgskoler 1968-73.

Tilgangen på nye studenter til filologistudiet for årene 1974 og 1975 beregnet på grunnlag av opplysninger ved immatrikuleringen, er på samme nivå som i 1973.¹⁾

Ser en bare på tilgangen til filologistudiet, tyder denne på at antall nye filologer i alle fall vil øke fram til begynnelsen av 1980-årene. Opptaket til filologistudiet er begrenset ved universitetene i Oslo²⁾, Trondheim og Tromsø. Ved universitetet i Bergen er opptaket fremdeles fritt.

På grunnlag av statistikk over nye studenter i filologistudiet i perioden 1968-75, kan tilgangen av nye filologer anslås til 850 pr. år i gjennomsnitt i perioden 1976-80. Vi har da forutsatt at 50 prosent av dem som uteksamineres som cand.mag., fortsetter studiene og tar hovedfag.

For perioden 1981-85 har vi to alternativer for tilgangen. I alternativ I anslås tilgangen å øke til gjennomsnittlig 1 000 filologer pr. år, - i alternativ II forutsettes tilgangen til 850 filologer pr. år også i perioden 1981-85.

For perioden fra 1986 til år 2000 har vi tatt med følgende tre alternativer: I alternativ I forutsettes en ytterligere økning av tilgangen til 1 100 filologer i gjennomsnitt pr. år, - i alternativ II forutsettes tilgangen til 850 filologer pr. år også i denne perioden, - og i alternativ III forutsettes en reduksjon i forhold til foregående periode til 500 filologer i gjennomsnitt pr. år.

I alternativ I er det forutsatt at antall filologer øker noe, både fordi myndighetene har forutsatt en viss økning i studenttallet ved universiteter og vitenskapelige høyskoler, og fordi en etter hvert vil kunne få en overgang til universitetene fra distriktshøgskolene (studiesentrene) av studenter med ett eller flere filologiske fag. I alternativ II er også det totale studenttall ved universitet og vitenskapelige høyskoler forutsatt å øke noe, men det er forutsatt en svak reduksjon i andelen som begynner å studere filologi, en trend som er observert i perioden 1968-73 (Tabell 2.1). Alternativ III for perioden 1986-2000 forutsetter en relativt sterk reduksjon i andelen som begynner å studere filologi - noe som kan være en følge av en eventuell vanskeligere arbeidsmarkeds-situasjon for filologene.

1) NAVF's utredningsinstitutt: 1975:5 Norske studenter og kandidater ved innenlandske og utenlandske læresteder. Foreløpige tall for 1975.

2) Opptaket til filologistudiet er begrenset i Oslo fra og med høsten -75.

Alle disse alternativer betrakter vi som realistiske muligheter, men det er selvfølgelig flere usikkerhetsmomenter knyttet til prognosene for den siste 15-års-periode enn for den første perioden. Antall 20-åringer vil øke svakt fram til 1990. Hvis filologene får vanskeligheter på arbeidsmarkedet, kan det føre til at færre studenter begynner å studere filologi.

Tabell 2.2 viser hvilke totaltall for filologer i yrkesaktiv alder de nevnte tilgangsalternativer fører til. Vi har da regnet samme dødelighet som for hele befolkningen i 1973. Pensjonsalder er her satt til 67 år i hele perioden.

Tabell 2.2 Anslått tilgang og bestand av filologer under 67 år.

Nettotilgang				Bestand			
Gjennomsnittlig antall filologer pr. år	Alternativ I	Alternativ II	Alternativ III	År	Alternativ I	Alternativ II	Alternativ III
1971-1975	730	730	730	1975	8 300	8 300	8 300
1976-1980	850	850	850	1980	11 800	11 800	11 800
1981-1985	1 000	850	850	1985	16 000	15 300	15 300
1986-1990	1 100	850	500	1990	20 600	18 600	16 900
1991-2000	1 100	850	500	2000	30 000	25 500	20 200

3. GRUNNSKOLEN

Lærerbehovet i grunnskolen i årene fremover vil på den ene side avhenge av fødselskullenes størrelse og den derav følgende elevtallsutvikling og på den annen side av faktorer som i høyere grad kan bestemmes eller påvirkes gjennom politiske og administrative beslutninger så som klassestørrelse og rammetimetall.

Når det gjelder elevtallsutviklingen, vil vi bygge på en prognose fra Statistisk Sentralbyrå.¹⁾ For de øvrige faktorene vil vi i enkelte alternativer forutsette at det ikke vil skje endringer ut fra dagens situasjon, mens vi i andre alternativer vil forsøke å belyse hvordan endringer i disse faktorene vil slå ut i lærerbehovet.

ELEVTALESUTVIKLINGEN

Det var 578 660 elever under grunnskoleutdanning høsten 1974. Disse fordelte seg med over 386 000 på barnetrinnet og 192 000 på ungdomstrinnet. Av de siste var nesten 10 000 på 10. klassetrinn.

Tabell 3.1 viser antall 7-12-åringer (barnetrinnet) og 13-15-åringer (ungdomstrinnet) på enkelte tidspunkter fram til år 2000 etter de siste prognosene fra Statistisk Sentralbyrå.

Tabell 3.1 Alternative regneeksempler for antallet 7-12-åringer og 13-15-åringer i 1975, 1980, 1985, 1990 og 2000.

Alternativ	1975	1980	1985	1990	2000
<u>7-12-åringer</u>					
Lavt			327 000	311 000	327 000
Høyt	390 000	388 000	356 000	366 000	385 000
<u>13-15-åringer</u>					
Lavt				157 000	160 000
Høyt	183 000	197 000	193 000	177 000	188 000

1) Statistisk Sentralbyrå: Statistisk ukehefte nr. 49/75.

I det høye alternativet er det forutsatt at fødselshyppigheten for kvinner i de enkelte aldersklasser vil holde seg på samme nivå som i 1974. I det lave alternativet er fødselshyppigheten redusert i forhold til de observerte tall for 1974 med 7 prosent i 1975, 12 prosent i 1976 og 15 prosent i 1977 og alle senere år.

I dag utgjør barn under 16 år om lag fjerdeparten av den totale folke- mengde. Ifølge framskrivningen vil denne andelen minke utover i fram- skrivingsperioden. Etter det laveste fruktbarhetsalternativet vil aldersgruppen under 16 år allerede i 1990 utgjøre bare noe over en femtedel av folkemengden.

Vi vil i våre regneeksempler forusette at samtlige 7-12-åringer og samtlige 13-15-åringer vil være elever på henholdsvis barne- og ungdoms- trinnet. I 1975 var det fremdeles elever i 10. klasse på ungdoms- trinnet. Disse var stort sett 16 år. Vi vil imidlertid forutsette at 10. klasstrinn vil falle bort innen 1980, ettersom videregående opp- læring blir bygd ut med tilbud om utdanning til alle 16-18-åringer.

På ungdomstrinnet vil det bli en liten økning i elevtallet fra 1975 til 1980, selv om 10. klasstrinn faller bort. Fra 1980 til 1985 vil det bli nedgang i elevtallet ifølge begge alternativer. Fra 1990 til år 2000 vil det igjen bli en moderat økning.

På barnetrinnet vil nedgangen i elevtallet komme allerede fra 1975 til 1980 og fortsette til 1985. Senere vil elevtallet øke igjen, ifølge det høye alternativet, mens nedgangen vil vare til 1990 etter det lave.

KLASSESTØRRELSEN

Ifølge Mønsterplanen "skal arbeidet i skolen utføres innenfor forskjel- lige organisasjonsformer. Læreren kan gi undervisning til hele klasser, til grupper av ulik størrelse eller til enkeltelever. Elevene kan arbeide enkeltvis eller i fellesskap i grupper. En kan veksle mellom ulike organisasjonsformer, bl.a. etter siktemålet for undervisningen, elevenes og lærernes forutsetninger og lærestoffets karakter."

Statstilskott til grunnskolen er basert på rammetimetall¹⁾ og klasse- tall som bestemmes etter faste normer. Klassetallet finner en ved å nytte delingstallet 30 på elevtallet i hvert kull. En kommune har

1) Rammetimetallet angir summen av alle lærertimer for en klasse i en uke og omfatter således all undervisning, herunder delingstimer og ulike former for hjelpetiltak for elevene.

anledning til å bruke et lavere delingstall, men må da selv betale ekstrautgiftene. En vil altså fortsatt kunne bruke betegnelsen 'klasser', selv om disse vil kunne deles opp eller slås sammen, slik Mønsterplanen beskriver.

Den gjennomsnittlige klassestørrelsen må bli noe mindre enn 30 elever. Tabell 3.2 viser gjennomsnittlig klassestørrelse i 1974 beregnet på grunnlag av undervisningsstatistikken.

Tabell 3.2 Elever, klasser og elever pr. klasse ved grunnskolen 1/10 1974.

Grunnskolen	Elever	Klasser	Elever pr. klasse
1. - 6. klassetrinn	385 065	19 374	19.9
Hjelpeklasser	1 494	248	6.0
Sum - barnetrinnet	386 559	19 622	19.7
7., 8. og 9. klassetrinn	181 178	7 525	24.1
10. klassetrinn	9 286	411	22.6
Hjelpeklasser	1 198	170	7.0
Sum - ungdomstrinnet	191 662	8 106	23.6

Kilde: Statistisk Sentralbyrå: Utdanningsstatistikk. Grunnskoler. 1. oktober 1974.

Tabell 3.3 viser at den gjennomsnittlige klassestørrelse er større i bykommunene enn i herredskommunene. For barnetrinnet er det også store forskjeller fra fylke til fylke. Fylker med spredt bebyggelse og lite folkerike skolekretser har en vesentlig mindre gjennomsnittlig klassestørrelse enn de øvrige.

Antall elever pr. klasse på barnetrinnet har vært på omlag samme nivå i flere år. For ungdomstrinnet er den gjennomsnittlige klassestørrelsen blitt noe redusert de siste årene.

Det skal kort nevnes enkelte forhold som kan virke inn på klassestørrelsen. Stadig større konsentrasjon av befolkningen vil tendere til å øke den gjennomsnittlige klassestørrelsen, ettersom klassene er størst i tettbygde strøk. Sentralisering av skolene resulterer i større skoler.

En slik utvikling fant sted i 1960-årene. På den annen side bygges det nå også stadig flere skoler som omfatter både barne- og ungdomstrinnet, og disse skolene har sannsynligvis færre elever gjennomsnittlig pr. klasse.

Tabell 3.3 Elever pr. klasse i grunnskolenes barnetrinn og ungdomstrinn - bykommuner og herredskommuner - i perioden 1968-1974.

Grunnskolen	Elever pr. klasse						
	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974
<u>Barnetrinnet</u>							
Bykommuner			22.3	22.0	22.1	22.1	22.2
Herredskommuner			18.2	18.0	18.0	18.1	18.3
I alt	19.6	19.7	19.6	19.4	19.5	19.5	19.7
<u>Ungdomstrinnet</u>							
Bykommuner			25.2	24.7	24.4	24.1	24.5
Herredskommuner			24.2	23.9	23.3	23.1	23.2
I alt	24.5	24.8	24.6	24.2	23.7	23.6	23.6

Kilder: Statistisk Sentralbyrå: Undervisningsstatistikk. Folke- og framhaldsskoler. 1. oktober 1970. Grunnskoler. 1. oktober 1971, 1972, 1973 og 1974.

De nevnte forhold kan føre til en utvikling både mot større og mindre klassestørrelser. Sannsynligvis vil imidlertid utslagene bli relativt små, og vi har valgt å se bort fra dem i disse regneeksemplene.

Den eneste faktor av vesentlig betydning for utviklingen av klassestørrelsen antas å være delingstallet som benyttes ved utregningen av hvor mange klasser det skal gis statstilskott til. Som nevnt er delingstallet nå 30. I et alternativ vil vi forutsette at delingstallet blir redusert til 25. I Sverige er delingstallet 25 for de tre laveste klassetrinnene.

Alternativ I: Delingstall 30. Gjennomsnittlig klassestørrelse 19.7 for barnetrinnet og 23.6 på ungdomstrinnet - det samme som i 1974.

Alternativ II: Samme som alternativ I til og med 1980. Deretter forutsettes det at delingstallet reduseres til 25 med tilsvarende reduksjon i den gjennomsnittlige klassestørrelse (16.4 og 19.7 på henholdsvis barnetrinnet og ungdomstrinnet) fra 1980 til henholdsvis 1985, 1990 og 2000.

RAMMETIMETALLET

Rammetimetallet er det antall timer pr. uke som kan nyttes til tiltak for en klasse eller for grupper av elever. Det omfatter således all undervisning, herunder delingstimer og ulike former for hjelpetiltak for elevene. For ungdomstrinnet omfatter rammetimetallet også spesielle sosialpedagogiske og pedagogiske styrkingstiltak.

Rammetimetallet danner som nevnt grunnlag for beregningen av statstilskott til skolene, og Kirke- og undervisningsdepartementet forutsetter at rammene nyttes helt ut. Statstilskott gis for inntil 138 undervisningstimer på barnetrinnet (sum undervisningstimer pr. uke for 1. - 6. klasse). Det er anledning for den enkelte kommune å nytte et høyere timetall, men kommunen må da bære utgiftene selv. For å komme fram til rammetimetallet legges 18 eller 23 prosent til det forannevnte undervisningstimetallet, avhengig av det gjennomsnittlige elevtall pr. klasse ved skolen.

For ungdomstrinnet godkjennes $47\frac{1}{2}$ uketimer pr. klasse for skoler med mer enn 90 elever. Rammetimetallet for skoler med under 90 elever avviker noe, men da elev- og klassetall ved slike skoler er relativt lave, velger vi å se bort fra dette i denne fremstillingen.

I våre regneeksempler vil vi benytte følgende alternativer for rammetimetall:

Alternativ I: 28 timer pr. uke pr. klasse for barnetrinnet og $47\frac{1}{2}$ timer for ungdomstrinnet, altså omtrent det samme som i 1975.

Alternativ II: Samme som alternativ I til og med 1980. Deretter forutsettes det at rammetimetallet øker til 32 timer for barnetrinnet og 50 timer for ungdomstrinnet fra 1980 til henholdsvis 1985, 1990 og 2000.

Rammetimetallet oppfattes av mange som relativt romslig på ungdomstrinnet, mens det på barnetrinnet ofte betraktes som relativt knapt. Vi har derfor forutsatt en noe større økning i rammetimetallet på barnetrinnet enn på ungdomstrinnet i alternativ II.

Særskilt undervisning utenom rammetimetallet (B-timer).

I budsjettframlegget for 1976 har Kirke- og undervisningsdepartementet anslått et antall B-timer som svarer til 3.2 prosent av rammetimetallet for barnetrinnet og 1.3 prosent for ungdomstrinnet. Vi har forutsatt at B-timene skal svare til like stor andel av rammetimetallet i framtida.

Timer til pedagogisk tilsyn.

Ifølge budsjettframlegget for 1976 anslår Kirke- og undervisningsdepartementet at antallet tilsynstimer vil bli så stort at det svarer til 2.9 prosent for barnetrinnet og 2.0 prosent for ungdomstrinnet. Vi har forutsatt at timer til pedagogisk tilsyn skal svare til samme andel av rammetimetallet også i framtida.

Undervisning av barn ved sosialmedisinske institusjoner.

Ifølge budsjettframlegget for 1976 anslår Kirke- og undervisningsdepartementet at antallet undervisningstimer ved sosialmedisinske institusjoner skal svare til 2.8 prosent av det totale rammetimetallet for grunnskolen. Vi har forutsatt at det relativt sett blir brukt like mange undervisningstimer ved sosialmedisinske institusjoner i framtida.

Administrasjonstimer.

Administrasjonstimer kan defineres lik nedsatt leseplikt for styrere og førstelærere. Vi forutsetter i våre regneeksempler at administrasjonstimene vil tilsvare 5 prosent av undervisningstimetallet.

LÆRERNES LESEPLIKT

Lærernes leseplikt på grunnskolens barnetrinn er 30 timer pr. uke. På ungdomstrinnet er leseplikten for tiden 24 timer pr. uke for teoretiske fag, mens den er noe høyere for praktiske fag. I våre regneeksempler vil vi regne med at den gjennomsnittlige leseplikten er 25 timer pr. uke for ungdomstrinnet og 30 timer for barnetrinnet, altså som i dag.

VIKARER

For budsjettåret 1976 har Kirke- og undervisningsdepartementet anslått at antallet vikartimer vil svare til 6.3 prosent av rammetimetallet på barnetrinnet og til 5.2 prosent på ungdomstrinnet. Dette gjelder vikartimer for sykepermisjoner, militærpermisjoner og svangerskapspermisjoner.

I tillegg må en regne med at stadig flere lærere vil være under videreutdanning eller etterutdanning. I våre regneeksempler vil vi i alt regne med et tillegg i behovet for lærere på 10 prosent på grunn av permisjoner fra og med 1980.

TIMELÆRERE

I 1973 utgjorde timelærere 21.5 prosent av samtlige lærere i grunnskolen.¹⁾ Timelærerne arbeidet gjennomsnittlig i et antall timer som svarte til halv stilling - litt over halv på barnetrinnet, litt under halv på ungdomstrinnet.²⁾

Andelen timelærere har vært raskt voksende de siste årene. I 1974 var den allerede kommet opp i 26 prosent. Dette kan ha sammenheng med at andelen kvinnelige lærere er økende og med at det for skolene er lettere å sette opp en timeplan med en mer fleksibel lærerstab.

Det foreligger nå også forslag om lovfestet adgang til redusert arbeidstid for småbarnsforeldre.

1) Statistisk Sentralbyrå: Undervisningsstatistikk. Grunnskoler
1. okt. 1973.

2) Statistisk Sentralbyrå: Lønnsstatistikk. Skoleverket. 1. okt.
1973.

Ettersom timelærerne gjennomsnittlig arbeider kortere tid enn lærere i full stilling, vil behovet for lærere totalt øke, dersom andelen timelærere blir større. I våre regneeksempler vil vi forutsette at 30 prosent av alle lærere i grunnskolen vil være timelærere fra og med 1980. Det forutsettes at timelærere i gjennomsnitt arbeider halvtid.

TOTALT LÆRERBEHOV I GRUNNSKOLEN

Vi har foran trukket fram en rekke forhold som kan føre til økning i behovet for lærere. Det er forutsatt en viss økning i andelen vikarer og timelærere fram til 1980. Etter denne tid er det ikke regnet med endringer når det gjelder vikarer og timelærere. Fra og med 1980 regner vi imidlertid med en rekke alternativer når det gjelder utviklingen i klassestørrelse og rammetimetall, samt ulike alternativ når det gjelder elevtallsutviklingen. Vi har tidligere omtalt hvilke forutsetninger vi har lagt til grunn.

Det er klart at tilgangen på allmenn- og faglærere vil spille en vesentlig rolle for arbeidsmarkedsforholdene innen grunnskolen.

Før vi presenterer resultatene av selve behovsberegningene skal vi derfor se nærmere på hvordan tilgangen på allmenn- og faglærere vil kunne utvikle seg i den periode vi er interessert i.

Tilgangen på allmenn- og faglærere.

I 1975 ble det uteksaminert over 2 500 nye allmennlærere. Ekstraordinære tiltak gjorde imidlertid at tallet på nye lærere var eksepsjonelt høyt dette året. På siste og nest siste klasstrinn i 1975/76 er det omlag 2 000 allmennlærerstudenter som vil bli uteksaminert i henholdsvis 1976 og 1977.

I St.prp. nr. 1 (1974-75) sies det: "Då ein ikkje kan rekne med at lærarbruken i grunnskolen vil auke særleg i åra framover, har departementet kome til at ein må kunne utdanne noko færre lærarar for grunnskolen enn ein tidlegare hadde rekna med. På grunn av det store behovet for å utdanne førskolelærarar i åra framover, har departementet kome til at ein bør auke talet på studieplassar for utdanning av førskolelærarar med 200-300 frå skoleåret 1975/76 og 200-300 frå skoleåret 1976/77, medan talet på studieplassar for utdanning av allmennlærarar kan redusast tilsvarende."

I Stortingsproposisjonen heter det også: "Departementet reknar med at 3-årig allmennlærerutdanning kan gjennomførast slik at dei siste klasane blir tekne opp til 2-årig utdanning i 1978 eller 1979. På grunn av det store behovet for å utdanne førskolelærarar vil det ta noko lengre tid å gjennomføre 3-årig førskolelærerutdanning. Når det gjeld faglærerutdanninga, vil 3-årig utdanning avhenge av dei opplegga ein kjem fram til i samband med vurderinga av tilrådinga frå Studieplan- og reglementsutvalet for pedagogiske høgskolar."

I våre regneeksemplar vil vi forutsette at kapasiteten ved lærerskolene, dvs. tallet på studenter, forblir uforandret, og at 4-årig og 2-årig linje vil bli trappet ned slik at de tar opp sine siste studenter i 1978. Sammenholder vi dette med de opplysninger som er gitt foran, vil det bli uteksaminert ca. 2 500 allmennlærere i 1975 og ca. 2 000 i 1976, 1977 og 1978. Fra 1979 vil det bli uteksaminert omlag 1 700 nye allmennlærere pr. år.

I 1960 og 1970 var 80-85 prosent av allmennlærerne yrkesvirksomme dersom vi holder pensjonistene utenfor.¹⁾ Av de yrkesvirksomme arbeidet 96 prosent i undervisningssektoren i grunnskolen.²⁾ Det vil si at 75-80 prosent av allmennlærere i yrkesaktiv alder arbeider i grunnskolen.

Hvor stor andel av de nye allmennlærerne som vil bli lærere i grunnskolen avhenger av en rekke forhold. Både behovet for lærere og tilgangen på allmennlærere kommer inn i bildet, men også tilgangen på faglærere og lærere med ren universitetsbakgrunn. Likeledes vil preferansene for de enkelte lærerkategoriene bestemme hvor stor andel av allmennlærerne som vil komme inn i grunnskolen i fremtiden.

Det er en lavere andel av faglærerne som arbeider i undervisningssektoren, og bare omkring halvparten av disse er i grunnskolen. Faglærerkompetanse kan også oppnås ved annen utdanning enn faglærerskoler. Vi anslår at netto 150 faglærere vil nyrekrutteres i gjennomsnitt pr. år de nærmeste årene. Egentlig vil det komme atskillig flere faglærere inn i grunnskolen, men mange av disse vil ha faglærerskole som tillegg til allmennlærerutdanning. For å unngå å ta disse med to ganger i beregningene bruker vi et nettotall for de som bare har faglærerskole.

I tabell 3.4 har en stilt sammertilgangsprognosen og de alternative behovsanslagene for totalt antall lærere i grunnskolen. Det er forutsatt at standardforbedringer skal skje i et jevnt tempo innenfor de forskjellige periodene.

1) Statistisk Sentralbyrå: Folketelling 1960. Hefte IV. Folke- og bolig telling 1970. Hefte III.

2) Statistisk Sentralbyrå: Lønnsstatistikk. Skoleverket 1. okt. 1973.

Diagram 1 gir en grafisk fremstilling av resultatene som er presentert i tabell 3.4.

Som det fremgår av tabell 3.4 vil hele lærerbehovet i grunnskolen være dekket ved hjelp av tilgangen på allmenn- og faglærere alene i begynnelsen av 1980-årene. Dersom det ikke skjer standardforbedringer fra begynnelsen av 1980-årene og utover, ser vi at vi vil få et rask stigende overskudd av lærere - noe som skyldes at elevtallet vil synke drastisk, særlig i det laveste alternativet, samtidig som lærertallet fortsetter å øke.

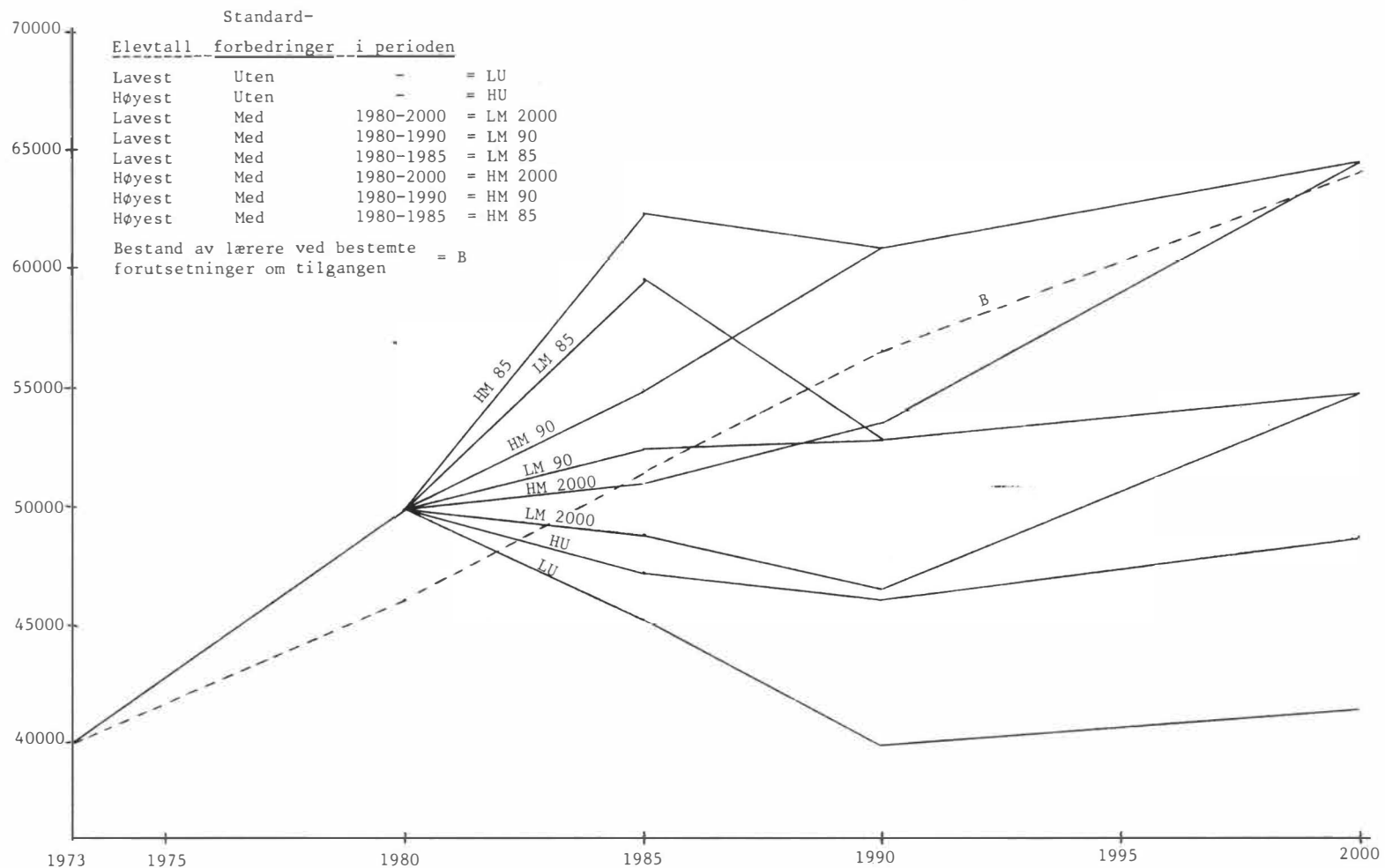
Tabell 3.4 Anslag på bestanden av lærere og behovet for lærere i grunnskolen fram til år 2000.

År	Lærer- be- stand	Behovsalternativer							
		Laveste elevtall				Høyeste elevtall			
		Uten standard- for- bedringer	Med standardforbedringer gjennomført i perioden			Uten standard- for- bedringer	Med standardforbedringer gjennomført i perioden		
			1980-2000	1980-90	1980-85		1980-2000	1980-90	1980-85
1973	40 000								
1980	46 000	49 900	49 900	49 900	49 900	49 900	49 900	49 900	49 900
1985	51 500	45 200	48 800	52 400	59 500	47 200	51 000	54 800	62 300
1990	56 500	39 900	46 300	52 700	52 700	46 100	53 500	60 900	60 900
2000	64 500	41 400	54 700	54 700	54 700	48 700	64 400	64 400	64 400

Ved beregningen av lærerbestanden er det forutsatt at alle lærere med godkjent utdanning (dvs. både lærere med lærerprøve, faglærere og lærere med ren universitetsbakgrunn) som var i grunnskolen i 1973, vil fortsette å være der med et fradrag for døde og pensjonerte. Eventuell nytilgang av lærere med ren universitetsbakgrunn er ikke inkludert i bestandstallene etter 1973. Det er forutsatt at kapasiteten ved lærerskolene blir uforandret og at det blir uteksaminert 1 700 allmennlærere årlig, hvorav 75-80 prosent vil arbeide i grunnskolen i fremtiden. Det er videre forutsatt at det vil begynne 150 nye faglærere, som ikke samtidig er kvalifisert som allmennlærere, årlig i grunnskolen.

Hvis den befolkningsframskrivningen som gir høyest elevtall i 1985 slår til, vil dette gi behov for 2 000 - 2 800 flere lærere enn hvis den laveste skulle vise seg å bli riktig. For år 2000 er det tilsvarende intervall 7 300 - 9 700.

Diagram 3.1 Lærere i grunnskolen.

En skal ta for seg de standardforbedringer som er tatt med i analysen og kort vise hvilke utslag i lærerbehovet valg av forutsetninger fører til.

En reduksjon i den gjennomsnittlige klassestørrelsen som følge av en reduksjon i delingstallet fra 30 til 25 gir alene behov for 8 000 - 10 000 flere lærere.

En øking i rammetimetallet fra ca. 28 til 32 timer på barnetrinnet og fra 47½ til 50 timer på ungdomstrinnet vil alene føre til behov for 4 000 - 5 000 flere lærere.

Tabell 3.5 viser behovet for lærere i grunnskolen regnet i heltids-ekvivalenter.

Tabell 3.5 Anslag på behovet for lærere i grunnskolen fram til år 2000 - regnet i heltidsekvivalenter.

År	Behovsalternativer							
	Laveste elevtall				Høyeste elevtall			
	Uten standardforbedringer	Med standardforbedringer gjennomført i perioden			Uten standardforbedringer	Med standardforbedringer gjennomført i perioden		
		1980-2000	1980-90	1980-85		1980-2000	1980-90	1980-85
1980	42 400	42 400	42 400	42 400	42 400	42 400	42 400	42 400
1985	38 400	41 500	44 500	50 600	40 100	43 400	46 600	53 000
1990	33 900	39 400	44 800	44 800	39 200	45 500	51 800	51 800
2000	35 200	46 500	46 500	46 500	41 400	54 700	54 700	54 700

Tabell 3.6 viser prosentvis årlig endring i behovet for lærere i grunnskolen - regnet i heltidsekvivalenter eller årsverk.

Tabell 3.6 Prosentvis årlig endring i behovet for lærerårsverk i grunnskolen fram til år 2000.

Periode	Behovsalternativer							
	Laveste elevtall				Høyeste elevtall			
	Uten standardforbedringer	Med standardforbedringer gjennomført i perioden			Uten standardforbedringer	Med standardforbedringer gjennomført i perioden		
		1980-2000	1980-90	1980-85		1980-2000	1980-90	1980-85
	%	%	%	%	%	%	%	%
1973-80	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5
1981-85	÷ 2.0	÷ 0.4	0.5	3.6	÷ 1.1	0.5	1.9	4.6
1986-90	÷ 2.5	÷ 1.0	0.1	÷ 2.4	÷ 0.5	1.0	2.1	÷ 0.5
1991-2000	0.4	1.7	0.4	0.4	0.4	1.8	0.5	0.5

Som det fremgår har vi i enkelte alternativ forutsatt at det vil skje visse standardforbedringer i grunnskolen i perioden 1980-2000, og vi har gjort alternative forutsetninger om hvor raskt disse gjennomføres.

Konsekvensene for utviklingen i lærerbehovet er vist i tabell 3.4.

Det kan også ha en viss interesse å anslå hva disse standardforbedringene og takten de gjennomføres i impliserer for forholdstallet elever/lærer. Dette skulle være en god indikator for ressursinnsatsen pr. elev. Hvis standardforbedringene skal gjennomføres i perioden 1980-2000, betyr det at en får en årlig gjennomsnittlig bedring i forholdstallet i perioden på 1.6 prosent for barnetrinnet og 1.2 prosent for ungdomstrinnet. Ved gjennomføring av standardforbedringene fra 1980 til 1990, blir bedringen 3.2 prosent årlig på barnetrinnet og 2.3 prosent på ungdomstrinnet. Hvis alle standardforbedringene gjennomføres i en femårsperiode fra 1980 til 1985, vil den årlige gjennomsnittlige forbedring av forholdstallet bli 6.4 prosent på barnetrinnet og 4.7 prosent på ungdomstrinnet.

BEHOVET FOR FILOLOGER

Det er på bakgrunn av den utvikling vi har skissert foran at det fremtidige behov for filologer i grunnskolen må bedømmes.

På barnetrinnet har allmennlærere blitt foretrukket ved nyansettelser når andre forhold har vært like. På ungdomstrinnet derimot, ser det ut som om det er en meget høy grad av substitusjon mellom allmennlærere,

faglærere og kandidater med ren universitetsbakgrunn. Dette gjør at en stor tilgang på en kategori vil kunne virke inn på etterspørselen etter de andre. En må derfor ta opp spørsmålet om i hvilken grad en kategori vil bli foretrukket framfor en annen.

Lærere uten godkjent utdanning utgjorde 1. oktober 1974 6.7 prosent av lærere i full stilling og 28.9 prosent av timelærerne. I 1975 var andelen redusert til 4.9 prosent av lærerne i full stilling og 23.4 prosent av timelærerne.

Lærere med godkjent utdanning kan deles i tre hovedgrupper:

Lærere med avlagt lærerprøve, evt. også med tilleggsutdanning som gir adjunktkompetanse.

Faglærere med utdanning fra faglærerskoler eller med annen utdanning som gir faglærerkompetanse.

Kandidater og magistre utdannet fra universitet og vitenskapelige høyskoler.

Av lærere i hel stilling i 1973 hadde 90 prosent på barnetrinnet avlagt lærerprøve. Av disse hadde hver sjette tatt tilleggsutdanning, slik at de var adjunker. Av lærerne på ungdomstrinnet hadde 56 prosent avlagt lærerprøve. Over halvparten av disse hadde kvalifisert seg videre som adjunker. Forøvrig hadde 26 prosent av lærerne på ungdomstrinnet eksamen fra universitet og vitenskapelige høyskoler, mens 11 prosent hadde eksamen fra faglærerskoler eller utdanning som gir faglærerkompetanse.

Allerede i Innst.S.nr. 111 (1964-65) uttalte Kirke- og undervisningsnemda: "Komitéen mener at lærerskolen bør være hovedutdanningsvegen for lærere til den 9-årige folkeskolen. Dette vil skape best mulig enhet i grunnutdanningen. Likevel vil det selvsagt på alle trinn i skolen også være plass for lærere med utdanning fra universitet, høyskole og/eller faglærerutdanning."

Ved lærerskolene er det etterhvert blitt gitt utdanningstilbud med tanke på spesialisering i alle aktuelle fag i 9-årig skole. Lærerskolene kan i dag gi utdanning som fører til adjunktkompetanse.

I Ot.prp.nr. 36 (1972-73) sies det: "Departementet er samd i at den 9-årige grunnskolen må sjåast som ein heilskap. Lærarane bør difor så langt råd er ha sams pedagogisk og fagmetodisk bakgrunn. Lærarane må gjennom utdanninga si få kjennskap til undervisningsopplegget på alle steg i grunnskolen. Dei må og få innsyn i kva som særmerkjer elevkategorier på alle steg.

Departementet meiner det for læraren på ungdomssteget kan vere ymse utdanningsvegar, den eine er vegen om universitetet, og den andre er utdanning ved ein pedagogisk høgskole.

Pedagogisk høgskole femner om dei institusjonane som er kalla førskolelærarskolar, lærarskolar, faglærarskolar, spesiallærarskolen og pedagogisk seminar som ikkje er direkte knytte til eit universitet."

De pedagogiske høgskolene skal også kunne gi etterutdanningskurs. Utdanningen ved de pedagogiske høgskolene skal være 3-årig. Etter hovedmønsteret skal det være en generell lærerutdanning på 2 år og spesialisering i det 3. året. Denne utdanningen vil også kvalifisere for undervisning på ungdomstrinnet.

ALTERNATIV I

På bakgrunn av disse uttalelsene vil vi i ett alternativ forutsette at allmennlærere og faglærere alltid vil bli foretrukket ved nyansettelser. Det vil da bare bli bruk for lærere med ren universitet- og høgskoleutdanning i den utstrekning nyttilgangen på allmennlærere og faglærere ikke er stort nok til å dekke behovet. Som det vil fremgå, innebærer imidlertid dette en økning i andelen filologer fram til 1980.

Det forutsettes at filologene skal utgjøre 37.4 prosent av alle lærere på adjunkt- og lektornivå som ikke har lærerprøve - det samme som i 1973. Det er videre forutsatt at de filologer som kommer til å være i grunnskolen i 1980 ikke skal kunne sies opp, med mindre lærerbehovet går ned. Vi antar at en del filologer forlater grunnskolen som følge av død eller pensjonering, mens resten blir værende der. Vi velger å se bort fra mobilitet fra og til andre skoleslag eller andre yrker. Det er en viss mobilitet idet en del cand.mag. går ut av grunnskolen hvert år og f.eks. over i gymnasen. Omfanget av slike stillinger vil i høy grad være bestemt av hvor stramt arbeidsmarkedet er. Vår forutsetning bør ikke tolkes slik at de cand.mag. som er kommet inn i grunnskolen vil bli der for resten av sin yrkesaktive periode, men at de som eventuelt forlater grunnskolen og går over i andre sektorer, vil bli erstattet med nye cand.mag. I hvert fall hen mot 1980 da tilgangen på allmennlærere alene ikke vil kunne dekke behovet i grunnskolen, skulle en slik antagelse være forholdsvis uproblematisk.

Utviklingen i lærerbehovet fram til 1980.

Vi skal kommentere nærmere de alternativene som er tatt med i tabell 3.4 og diagram 3.1. I perioden 1973-80 har en regnet med bare et alternativ.

Ifølge dette vil det i perioden bli et utvidelsesbehov på 9 900 lærere som følge av økning i elevtallet og økning i andelen vikarer og time- lærere. Dessuten vil det bli et erstatningsbehov på 6 000. Dette høye tallet skyldes at en har forutsatt at alle lærere uten godkjent utdanning skal erstattes innen 1980.¹⁾ Tilsammen blir nyrekrutteringsbehovet i perioden 15 900, mens tilgangen på lærere til grunnskolen blir 12 000 ifølge våre tidligere anslag. Differansen på 3 900 forutsettes dekket av lektorer og adjunker uten lærerprøve. Av disse vil det i henhold til våre anslag være 1 460 filologer, dvs. gjennomsnittlig 210 pr. år. I 1974 var det til sammenligning henimot 200 filologer som begynte som lærere i grunnskolen, men nettotilveksten var nok noe mindre.

Utviklingen fra 1980 til år 2000 ved laveste elevtallsprognose.

Etter 1980 blir utviklingen forskjellig, avhengig av hvilken elevtallsprognose en bruker, og om en regner med standardforbedringer eller ikke og eventuelt i hvilket tempo disse standardforbedringene gjennomføres.

Uten standardforbedringer.

Ved den laveste elevtallsprognosen vil nyrekrutteringsbehovet bli negativt i perioden 1981-90, dvs. at hvis en har balanse omkring 1980, vil en etter dette tidspunkt ikke ha behov for å utdanne en eneste ny lærer i perioden 1981-90. En vil dessuten måtte gjennomføre standardforbedringer dersom en vil unngå å avskjedige lærere i perioden 1981-90. I 1990-årene blir det behov for et beskjedent antall nye lærere, men ikke på noe tidspunkt så mange at det ikke kan dekkes av allmenn- og fag- lærere.

Ved den høyeste elevtallsprognosen består nyrekrutteringsbehovet for størstedelen av erstatningsbehovet. Det er negativt i begynnelsen av 1980-årene, men stiger etter hvert. Det vil imidlertid aldri bli bruk for over 1 000 nye lærere pr. år i noen periode fram til år 2000. Med uforandret utdanningskapasitet for allmennlærere, 1 700 pr. år, vil andelen nye lærere som går til grunnskolen bli redusert kraftig i forhold til dagens nivå. Heller ikke etter dette alternativet vil det bli plass til nye filologer etter 1980.

1) Ca. 200 lærere som ikke tilfredsstillter de formelle kravene til godkjent utdanning har fått ansettelse i grunnskolen på like linje med de som tilfredsstillter de formelle krav.

Tabell 3.7A Anslag på behovet for nye filologer i perioden 1973-2000.
Forutsatt at ingen standardforbedringer gjennomføres.

Grunnskolen	Gjennomsnittlig pr. år i perioden							
	Laveste elevtall				Høyeste elevtall			
	1973- 80	1981- 85	1986- 90	1991- 2000	1973- 80	1981- 85	1986- 90	1991- 2000
Utvidelsesbehov	1 410	÷ 940	÷ 1 060	150	1 410	÷ 540	÷ 220	260
Erstatningsbehov	860	370	470	670	860	370	470	670
Nyrekutteringsbehov	2 270	÷ 570	÷ 590	820	2 270	÷ 170	250	930
Tilg. allm.- og fagl.	1 710	1 470	1 470	1 470	1 710	1 470	1 470	1 470
Behov for univ.utd.	560	÷ 140	÷ 150	0	560	÷ 40	0	0
Herav filologer	210	÷ 50	÷ 60	0	210	÷ 10	0	0

Med standardforbedringer i perioden 1980 - 2000.

Dette alternativ forutsetter at standardforbedringene gjennomføres i et jevnt tempo fra 1981 til år 2000. Nyrekutteringsbehovet vil således reflektere endringer i elevtallet og erstatningsbehovet i tillegg til standardforbedringene. Det er forutsatt nedgang i elevtallet i 1980-årene. Det betyr at utvidelsesbehovet blir relativt lite i denne perioden og til og med negativt etter det laveste alternativet for elevtallsutviklingen. Senere øker elevtallet igjen, samtidig med at erstatningsbehovet blir større, slik at det kan bli bruk for et begrenset antall filologer igjen i 1990-årene. Det forutsettes imidlertid da at det i 1980-årene ikke blir akkumulert allmennlærere som ønsker å gå inn i grunnskolen senere.

Tabell 3.7B Anslag på behovet for nye filologer i perioden 1973-2000.
Med standardforbedringer i perioden 1980-2000.

Grunnskolen	Gjennomsnittlig pr. år i perioden							
	Laveste elevtall				Høyeste elevtall			
	1973-80	1981-85	1986-90	1991-2000	1973-80	1981-85	1986-90	1991-2000
Utvidelsesbehov	1 410	÷ 220	÷ 500	840	1 410	220	500	1 090
Erstatningsbehov	860	370	470	670	860	370	470	670
Nyrekrutteringsbehov	2 270	150	÷ 30	1 510	2 270	590	970	1 760
Tilg. allm.- og fagl.	1 710	1 470	1 470	1 470	1 710	1 470	1 470	1 470
Behov for univ.utd.	560	0	0	40	560	0	0	290
Herav filologer	210	0	0	10	210	0	0	110

Med standardforbedringer i perioden 1980-1990.

Ved dette alternativet forutsettes alle standardforbedringer å bli gjennomført i løpet av 1980-årene. Allmenn- og faglærere vil til overmål kunne dekke nyrekrutteringsbehovet ved alternativet med den laveste elevtallsutviklingen. Ved den høyeste elevtallsprognosen vil det bli behov for 80 nye filologer i gjennomsnitt pr. år i perioden 1986-1990. Dette forutsetter imidlertid at det "læreroverskudd" som vil være akkumulert tidligere ikke ønsker å gå inn i skolen senere. Etter 1990 vil igjen nyrekrutteringsbehovet kunne dekkes av tilgangen på allmenn- og faglærere.

Tabell 3.7C Anslag på behovet for nye filologer i perioden 1973-2000.
Med standardforbedringer i perioden 1980-1990.

Grunnskolen	Gjennomsnittlig pr. år i perioden							
	Laveste elevtall				Høyeste elevtall			
	1973-80	1981-85	1986-90	1991-2000	1973-80	1981-85	1986-90	1991-2000
Utvidelsesbehov	1 410	500	60	200	1 410	980	1 220	350
Erstatningsbehov	860	370	470	670	860	370	470	670
Nyrekrutteringsbehov	2 270	870	530	870	2 270	1 350	1 690	1 020
Tilg. allm.- og fagl.	1 710	1 470	1 470	1 470	1 710	1 470	1 470	1 470
Behov for univ.utd.	560	0	0	0	560	0	220	0
Herav filologer	210	0	0	0	210	0	80	0

Med standardforbedringer i perioden 1980-1985.

I dette alternativet forutsettes alle standardforbedringer gjennomført i perioden 1981-85. Dette gir et meget stort nyrekrutteringsbehov i perioden, og tilgangen på allmenn- og faglærere vil ved den høyeste elevtallsprognosen bare utgjøre omkring halvparten av de nye lærerne. Det vil i perioden bli et gjennomsnittlig årlig behov på over 300 nye filologer ved den laveste elevtallsprognosen og over 500 ved den høyeste. I den påfølgende femårsperiode, 1986-90, da det forutsettes at elevtallet fortsetter å gå ned og det ikke blir standardforbedringer, vil det imidlertid bli nødvendig å avskjedige lærere i stor utstrekning ved den laveste elevtallsprognosen. Ved den høyeste prognosen vil det bli et visst nyrekrutteringsbehov, men dette vil bli dekket av tilgangen på allmenn- og faglærere.

Tabell 3.7D Anslag på behovet for nye filologer i perioden 1973-2000. Med standardforbedringer i perioden 1980-1985.

Grunnskolen	Gjennomsnittlig pr. år i perioden							
	Laveste elevtall				Høyeste elevtall			
	1973-80	1981-85	1986-90	1991-2000	1973-80	1981-85	1986-90	1991-2000
Utvidelsesbehov	1 410	1 920	÷ 1 360	200	1 410	2 480	280	350
Erstatningsbehov	860	370	470	670	860	370	470	670
Nyrekutteringsbehov	2 270	2 290	÷ 890	870	2 270	2 850	750	1 020
Tilg. allm.- og fagl.	1 710	1 470	1 470	1 470	1 710	1 470	1 470	1 470
Behov for univ.utd.	560	820	÷ 320	0	560	1 380	0	0
Herav filologer	210	310	÷ 120	0	210	520	0	0

Vi har i alle regneeksemplene forutsatt en gitt tilgang på nye allmenn- og faglærere, og at differansen dekkes av lærere med ren universitetsbakgrunn.

I de tilfeller nyrekutteringsbehovet er lavere enn den tilgangen som tas for gitt i regneeksemplene, kan to ting skje. Kapasiteten ved lærerskolene kan tenkes redusert, eller andelen allmennlærere som går inn i grunnskolen kan bli redusert.

Det kan også gjennomføres ytterligere standardforbedringer. De som er tatt med i disse regneeksemplene representerer ikke noen absolutt yttergrense. Det er forutsatt at pensjonsalderen for lærere skal være 67 år helt fram til år 2000. En kan ikke se bort fra forkortelser før dette tidspunktet, og erstatningsbehovet vil i så fall stige noe.

Mens det totale lærerbehov i år 2000 vil være det samme for et gitt elevtall, jfr. tabell 3.4, vil sammensettingen av lærere etter utdanningsbakgrunn variere med det tempo standardforbedringene gjennomføres i. Tabell 3.8 viser bestanden av filologer ved grunnskolen på enkelte tidspunkter fram til år 2000. En har her tatt utgangspunkt i antall filologer i grunnskolen i 1973 og anslag for 1980. Det er beregnet dødlighet som for befolkningen for øvrig. I tillegg er det lagt til behov for nye filologer i de enkelte perioder, slik det går fram av avsnittet foran.

Tabell 3.8 Anslag på behovet for filologer i tidsrommet fram til år 2000.

År	Behovsalternativer							
	Laveste elevtall				Høyeste elevtall			
	Uten standardforbedringer	Med standardforbedringer gjennomført i perioden			Uten standardforbedringer	Med standardforbedringer gjennomført i perioden		
		1980-2000	1980-90	1980-85		1980-2000	1980-90	1980-85
1973	1 350	1 350	1 350	1 350	1 350	1 350	1 350	1 350
1980	2 730	2 730	2 730	2 730	2 730	2 730	2 730	2 730
1985	2 420	2 670	2 670	4 220	2 620	2 650	2 670	5 270
1990	2 040	2 590	2 590	3 540	2 540	2 570	2 990	5 190
2000	1 790	2 440	2 340	3 290	2 290	2 320	2 740	4 940

Det at sammensettingen av lærere etter utdanning blir forskjellig henger altså sammen med at en hurtig innføring av standardforbedringer vil gi et lærerbehov som overstiger tilgangen av allmenn- og faglærere. Dersom dette dekkes av lærere med annen utdanningsbakgrunn, f.eks. filologer, og disse ikke slutter senere, vil det i senere perioder bli mindre plass for allmenn- og faglærere i grunnskolen.

Årlig behov for filologer i forskjellige perioder har som nevnt fremkommet som forskjellen mellom økningen i totalt lærerbehov i perioden og tilgangen av nye fag- og allmennlærere i samme periode. Det er altså forutsatt at allmenn- og faglærere som eventuelt kommer ut i perioder hvor nyrekrutteringsbehovet er mindre enn nytilgangen av allmenn- og faglærere, ikke senere søker seg inn i skolen.

ALTERNATIV II

Ifølge våre forutsetninger i alternativ I vil det bli behov for 2 730 filologer i grunnskolen i 1980. For enkelthets skyld forutsetter vi at alle skal være på ungdomstrinnet. Filologene vil da utgjøre 12% av alle lærere på dette trinnet. I alternativ II vil vi forutsette at filologene også etter 1980 skal utgjøre minst den samme andel av lærerne på ungdomstrinnet. Samtidig forutsettes det at kapasiteten ved de pedagogiske høyskolene heller ikke i dette alternativet skal øke, og dette betyr at en ikke på noe tidspunkt kan få lavere tall enn i alternativ I. Det vil i første rekke være i alternativet med alle standardforbedringer gjennomført i perioden 1980-85 denne tilleggsforutsetningen vil gi et behov for

filologer på ungdomstrinnet som overstiger 12 prosent. Tabell 3.9 viser behovet for filologer ved denne framgangsmåten.

Fakultetsrådet ved Det historisk-filosofiske fakultet har bedt instituttene om å gjennomgå studieplaner og -opplegg med tanke på at grunnfagseksamen i skolefag skal gi et best mulig grunnlag for undervisning i ungdomsskolen, så langt dette er forenlig med andre faglige krav.¹⁾

Gradkomitéen ved Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet tar også opp spørsmålet om sammenhengen mellom yrke og utdanning i sitt utkast til nyordning av fakultetets grader.²⁾

På denne bakgrunn synes det rimelig at det i et alternativ forutsettes at lærere med ren universitetsbakgrunn opprettholder sin posisjon i grunnskolen.

Tabell 3.9 Anslag på behovet for filologer i grunnskolen fram til år 2000 - forutsatt at filologene skal utgjøre minst samme andel av lærere med godkjent utdanning på ungdomstrinnet som i 1980.

År	Behovsalternativer							
	Laveste elevtall				Høyeste elevtall			
	Uten standardforbedringer	Med standardforbedringer gjennomført i perioden			Uten standardforbedringer	Med standardforbedringer gjennomført i perioden		
		1980-2000	1980-90	1980-85		1980-2000	1980-90	1980-85
1973	1 350	1 350	1 350	1 350	1 350	1 350	1 350	1 350
1980	2 730	2 730	2 730	2 730	2 730	2 730	2 730	2 730
1985	2 680	2 860	3 030	4 220	2 680	2 860	3 030	5 270
1990	2 180	2 590	2 750	3 540	2 540	2 780	3 100	5 190
2000	2 220	2 800	2 800	3 290	2 610	3 290	3 290	4 940

Tabell 3.10 viser hvor mange filologer som må gå inn i grunnskolen årlig ifølge forutsetningene i alternativ II.

1) Nytt fra Universitetet i Oslo Nr. 19/1975.

2) Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet: Fakultetets grader. Utkast til nyordning med fakultetsrådets kommentarer (Oslo, juni 1975).

Tabell 3.10 Anslag på årlig gjennomsnittlig nyrekrutteringsbehov for filologer i grunnskolen forutsatt at filologene minst skal utgjøre den samme andel av lærerne på ungdomstrinnet som i 1980.

Filologer	Årlig gjennomsnittlig nyrekr.behov			
	1973-80	1981-85	1986-90	1991-2000
<u>Laveste elevtall</u>				
Uten standardforbedringer	} 210	0	÷ 90	30
Med standardforbedringer 1980-2000		40	÷ 40	50
Med standardforbedringer 1980-90		70	÷ 40	30
Med standardforbedringer 1980-85		290	÷ 120	0
<u>Høyeste elevtall</u>				
Uten standardforbedringer	} 210	0	÷ 10	60
Med standardforbedringer 1980-2000		40	0	80
Med standardforbedringer 1980-90		70	30	40
Med standardforbedringer 1980-85		520	0	0

Nyrekrutteringsbehovet i perioden 1973-80 er det samme som i alternativ I - gjennomsnittlig 210 pr. år. Etter 1980 vil nyrekrutteringsbehovet bli atskillig lavere, bortsett fra alternativet hvor alle standardforbedringer forutsettes å skje i perioden 1980-85. I perioden 1986-90 blir nyrekrutteringsbehovet negativt ved den laveste elevtallsprognosen. Erstatningsbehovet er ikke så stort i denne perioden at det oppveier nedgangen i antallet stillinger for filologer.

Vi skal også se hvilke konsekvenser forutsetningen om at de universitetsutdannede lærerne minst skal utgjøre samme andel av lærerne har for behovet for allmenn- og faglærere. Tabell 3.11 viser årlig gjennomsnittlig nyrekrutteringsbehov for allmenn- og faglærere etter dette alternativet. Det totale nyrekrutteringsbehovet for lærere er det samme som etter alternativ I, men fordelingen på allmenn- og faglærere og lærere med universitetsbakgrunn blir en annen.

Tabell 3.11 Anslag på årlig gjennomsnittlig nyrekrutteringsbehov for allmenn- og faglærere forutsatt at de universitetsutdannede lærerne skal utgjøre samme andel av lærerne som i 1980.

Allmenn- og faglærere	Årlig gjennomsnittlig nyrekr.behov			
	1973-80	1981-85	1986-90	1991-2000
<u>Laveste elevtall</u>				
Uten standardforbedringer	} 1 710	÷ 570	÷ 370	740
Med standardforbedringer 1980-2000		50	70	1 390
Med standardforbedringer 1980-90		670	650	790
Med standardforbedringer 1980-85		1 470	÷ 570	970
<u>Høyeste elevtall</u>				
Uten standardforbedringer	} 1 710	÷ 180	280	850
Med standardforbedringer 1980-2000		490	970	1 470
Med standardforbedringer 1980-90		1 150	1 470	900
Med standardforbedringer 1980-85		1 470	750	950

Vi anslo tilgangen på nye allmenn- og faglærere til å bli 1 470 gjennomsnittlig pr. år etter 1980 ved uforandret kapasitet ved lærerskolene. Som tabellen viser, vil det bare bli unntaksvis i kortere perioder grunnskolen vil avta alle de nye lærerne som ønsker å komme dit. Andelen allmenn- og faglærere som arbeider i grunnskolen vil bli redusert kraftig, dersom uteksamineringstallet blir så stort som forutsatt.

4. VIDEREGÅENDE OPPLÆRING

Den videregående skole skal være et tilbud om 3 års skolegang etter grunnskolen til alle som ønsker det. Lov om videregående skole trådte i kraft 1. januar 1976. De fleste yrkes- og fagskoler som bygger på grunnskolen faller inn under loven. For gymnas regnes det med en etappevis overgang til ny struktur, men slik at alle skal ha tatt i bruk de nye planene innen 1. august 1979. Siste kull etter gammel ordning vil da kunne tas opp høsten 1978, og examen artium forutsettes holdt siste gang våren 1981. De skoleslag loven skal gjelde for er nåværende gymnas og de fleste fag- og yrkesskoler som bygger på grunnskolen. Foreløpig vil det bli utarbeidet planer for følgende 9 studieretninger.¹⁾

1. Studieretning for allmenne fag
2. Studieretning for estetiske fag
3. Studieretning for idrettsfag
4. Studieretning for fiskerifag
5. Studieretning for handels- og kontorlag
6. Studieretning for husholdningsfag
7. Studieretning for håndverks- og industrifag
8. Studieretning for sjøfartsfag
9. Studieretning for sosial- og helsefag

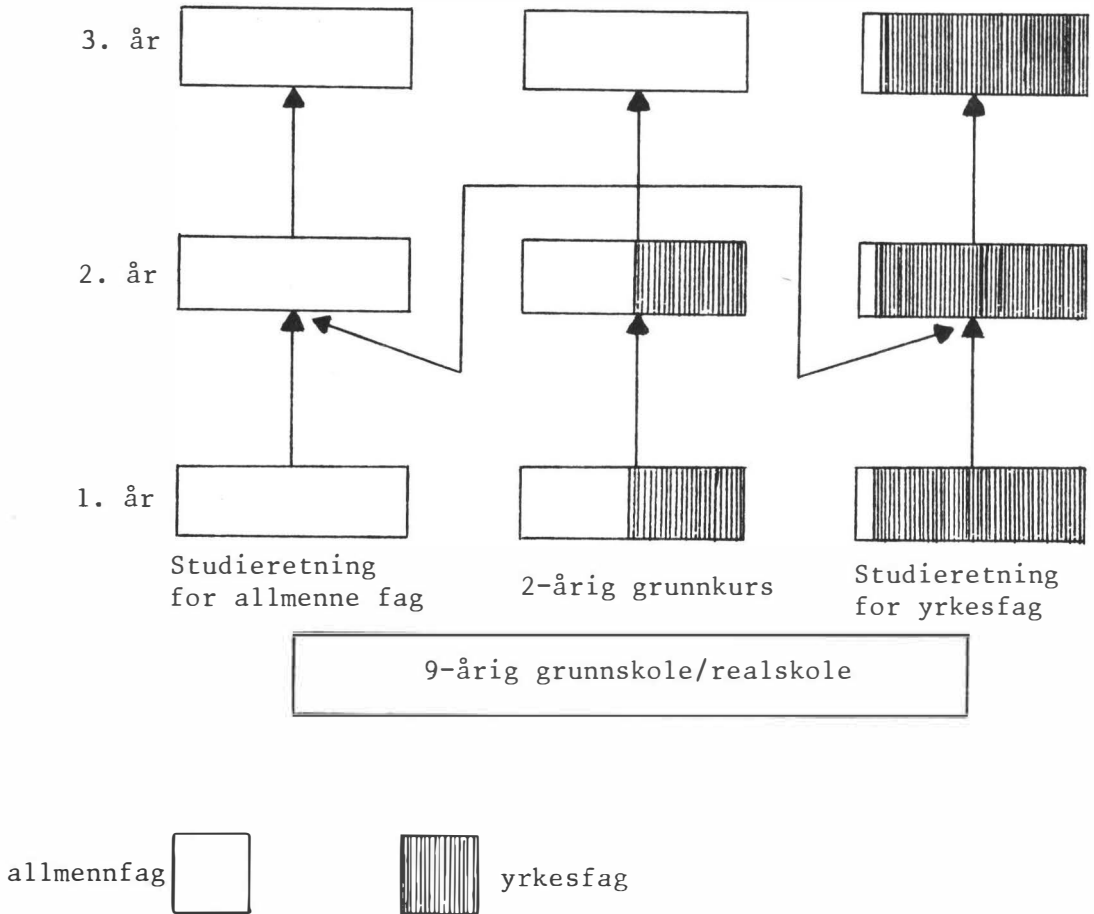
Landbruksutdanningen vil bli organisert på samme måte som den videregående skole, men vil foreløpig ikke gå inn under loven.

Elevene kan altså velge mellom studieretninger med hovedsakelig allmenne fag og studieretninger med hovedsakelig yrkesfag/estetiske fag. I tillegg kan de velge studieretning med omtrent like mye tid til allmennfag og yrkesfag, 2-årig grunnskurs. (Jfr. fig. 4.1). Etter to år med slik kombinert undervisning, kan elevene velge videregående kurs i studieretning for allmennfag eller i en av de yrkesfaglige studieretninger.

1) Kirke- og undervisningsdepartementet 1975. Nøkkelinformasjon om den videregående skole.

Figur 4.1

STRUKTUREN I DEN VIDEREGÅENDE SKOLE

Innenfor hver enkelt studieretning skal det være mulig å velge forskjellige hovedfag eller studieretningsfag. Beslektede studieretningsfag i en studieretning kalles linjer. I enkelte studieretninger må elevene velge linje det første året. I studieretning for allmenne fag velger elevene mellom naturfaglig linje, samfunnsfaglig linje og språklig linje først i andre skoleår. Alle studieretninger og linjer skal bygges opp etter samme mønster med ett- eller to-årige grunnkurs og ett- eller to-årige videregående kurs og kortere

kurs. Alle grunnkursene bygger direkte på grunnskolen. De ett-årige grunnkursene skal gi yrkesopplæring eller ren allmennutdanning. De to-årige grunnkursene skal gi både yrkesopplæring og allmennutdanning.

Videregående kurs er ett-årige eller to-årige kurs som bygger på grunnkursene. Videregående kurs kan gi kompetanse for yrke, andre videregående kurs eller høgre utdanning.

Både grunnkurs og videregående kurs skal være en avrundet helhet, slik at elever som ønsker det skal kunne avslutte sin skolegang etter fullført kurs og ha yrkeskompetanse.

Fagkretsen i videregående opplæring består av tre hoveddeler:

1. Felles allmenne fag
2. Studieretningsfag, linjefag
3. Valgfag

Omfanget av de enkelte hoveddeler i fagkretsen varierer med ulike studieretninger og studietrinn.

De felles allmenne fag er obligatoriske fag for alle elever. I kurs med størst vekt på yrkesfag, dekker de felles allmenne fagene en forholdsvis liten del av timetallet. I de øvrige kurs skal halvparten eller mer av undervisningstiden brukes til disse fagene.

Studieretningsfagene, (linjefagene) er en større eller mindre blokk av fag innen en studieretning. Disse fagene kan være allmenne fag, yrkesfag, estetiske fag eller andre.

Valgfagene kan være interessefag uten spesiell tilknytning til studieretningen som er valgt, eller det kan være fag som kompletterer studieretningsfagene. Valgfagene kan være yrkesfag, estetiske fag eller allmennfag. Det skal være mulighet for valgfag på alle studieretninger.

Filologer i videregående skoler

Innenfor de skoleslag som skal inngå i videregående opplæring, har gymnaset (tilsv. allmenn studieretning) vært viktigste arbeidsplass for filologene. Tabell 4.1 viser cand.philol./mag.art. og cand.mag. med historisk-filosofiske fag som var i fulltidsstilling i 1973 fordelt på de ulike skoleslag som skal inngå i videregående opplæring. Tabellen gir ikke sikre tall for hvor mange filologer som er ansatt i de ulike skoleslag, men gir et bilde av fordelingen på skoleslag. 97 prosent av gruppen cand.philol./mag.art. og 86 prosent av gruppen cand.mag. som arbeidet i disse skoleslag var da i gymnas.

Tabell 4.1 Cand.philol./mag.art. og cand.mag. med historisk/filosofiske fag som var i fulltidsstilling i 1973, fordelt på skoleslag som skal inngå i videregående opplæring.¹⁾

Utdanningsgruppe Skoleslag	Cand.philol./mag.art.		Cand.mag.	
	Antall	%	Antall	%
Kombinerte gymnas/realskoler	170	9	44	14
Gymnas/handelsgymnas	1 560	86	221	70
Handelsgymnas/handelsskole	32	2	6	2
Kombinerte videregående skoler	12	1	5	2
Verkstedskoler	16	1	11	3
Yrkesskoler for handel og kontor	1	-	4	1
Maritime skoler	7	-	12	4
Husflidskoler	0	-	1	-
Elementærtekniske skoler	2	-	2	1
Ingeniørskoler	13	1	9	3
Sum	1 813	100	315	100

Kilde: Kirke- og undervisningsdepartementet, Lønnsstatistikk
1. oktober 1973.

- 1) Skoleslag som kommer inn under andre departementer enn Landbruks- og Kirke- og undervisningsdepartementet kommer i tillegg.

Når den nye lov for videregående opplæring trer i kraft, vil trolig flere filologer arbeide også innen andre studieretninger. Studieretning for allmenne fag og yrkesrettede studieretninger vil da ofte være i samme skolebygg og ha felles administrasjon, og det vil være enklere for lærere å ha timer i flere ulike studieretninger. I to-årige grunnkurs vil en stor del av timetallet gå til allmennfag.

Tradisjonelt har gymnaset gitt kompetanse til studier ved universitet og vitenskapelige høgskoler og andre institusjoner som gir høgre utdanning. I videregående opplæring vil studieretning for allmenne fag gi generell studiekompetanse i løpet av tre år. Elever fra to-årige grunnkurs vil kunne oppnå generell studiekompetanse enten ved å ta de

to siste årskurs i studieretning for allmenne fag, ved å ta et tredje påbygningsår med allmennfag, eller ved å ta to års yrkesutdanning og deleksamener i norsk og samfunnsfag.

Elever som har 3 års ren yrkesutdanning skal ha adgang til spesialisering på høgre nivå, og gjennom tilleggsutdanning få generell studiekompetanse. Det er foreløpig ikke avklart hvilken tilleggsutdannelse de må ha for å oppnå generell studiekompetanse.

De regneeksemplene over filologbehovet som skal presenteres her bygger på alternative forutsetninger om følgende 12 faktorer.

1. Totalt elevtall i videregående opplæring.
2. Fordeling på studieretninger.
3. Undervisningsgruppens størrelse.
4. Rammetimetall.
5. Fordeling av rammetimetall på felles allmenne fag, studieretningsfag og valgfag.
6. Leseplikt.
7. Andel som velger språklige studieretningsfag i allmenn studieretning.
8. Antall timer i språklige studieretningsfag.
9. Antall timer i språklige valgfag.
10. Vikartimer.
11. Administrasjonstimer.
12. Andel timelærere.

Det er selvfølgelig svært mange usikkerhetsmomenter som kommer inn når den fremtidige størrelsesorden av de ulike faktorer skal vurderes. Resultatet vil tildels være avhengig av enkeltindividers valg, tildels av politiske og administrative beslutninger. I tillegg til dette er det spesielt stor usikkerhet ved dette helt nye skolesystemet. En har erfaring bare fra en relativt kort forsøksperiode, og svært lite statistisk materiale å bygge på.

1. Totalt elevtall i videregående opplæring.

Som nevnt skal videregående opplæring være et tilbud om tre års skolegang etter grunnskolen til alle som ønsker det. Det er lite sannsynlig at alle i de aktuelle aldersgrupper vil benytte seg av dette tilbudet. På den annen side vil enkelte elever trenge mer enn tre år,

for eksempel på grunn av skifte av studieretning. Funksjonshemmede vil kunne bruke lenger tid enn tre år. Forsøksrådet for skoleverket uttalte bl.a. følgende¹⁾, til Innstilling I og II fra Skolekomiteén av 1965.

"Forsøksrådet mener det er av stor betydning tidlig å kunne få erfaringer med henblikk på lansering av prinsippet om skolerett i videregående skoler. Iverksettelse av slike forsøk vil støte på betydelige vansker. For det første krever slike forsøk et inntaksområde som kan tilby videregående skolegang for minst 90 prosent av elevene i årskullet....."

I skoleåret 1974/75 har tre videregående skoler hatt forsøk med fritt opptak eller skolerett: Bjørkelangen skolesenter, Kragerø gymnas og yrkesskole og Østre Toten videregående skole.²⁾ Ved disse skoler gikk 87 prosent av elevene fra ungdomsskolen til videregående skoler.

I 1975 var det ca. 135 000 elevplasser i videregående skoler. Kirke- og undervisningsdepartementet³⁾ forutsetter et utbyggingsprogram på ca. 4 500 nye elevplasser pr. år i nærmeste 10-15 årsperiode - ca. 3 000 av disse plassene forutsettes å komme i yrkesfaglige studieretninger.

Alternativ I.

Det forutsettes her at antall elevplasser i videregående opplæring øker i takt med utbyggingsprogrammet som er nevnt ovenfor fram til 1985. Fra og med 1985 avtar årskullene i aldersgruppene 16-18 år, og det forutsettes derfor ingen økning utover det antall som er nådd i 1985. Av de nye elevplassene i yrkesfaglig studieretning, forutsettes det at halvparten går til rene yrkesfaglige studieretninger og halvparten til to-årige grunnkurs.

Alternativ II.

Det forutsettes her at 90 prosent av 16-åringene begynner i videregående skoler. De aller fleste som begynner i studieretning for allmenne fag og i yrkesfaglige studieretninger forutsettes å fortsette i tre år. Av elever som velger to-årig grunnkurs forutsettes 25 prosent å gå over til studieretning for allmenne fag etter to år, 25 prosent

- 1) Forsøksrådet for skoleverket: Forsøk med samordnet undervisningstilbud for aldersgruppen 16-19 år. Nr. 1. Utdanningsønsker og opptak. Oslo, 1972.
- 2) Foreløpig rapport fra forsøksrådet, (1975).
- 3) Kirke- og undervisningsdepartementet, 1975. Nøkkelinformasjon om den videregående skole.

over til yrkesfaglig studieretning. Det tillegg av elever dette fører til, forutsettes å oppveies av at elever som opprinnelig valgte disse studieretningene velger å avslutte skolegangen etter ett eller to år. I studieretning for allmenne fag forutsetter vi mindre frafall enn det som har vært vanlig i gymnas, fordi elevene i en viss grad vil kunne "velge seg vekk" fra fag som faller vanskelig.

Forutsetningen om tre års skolegang i yrkesfaglige studieretninger kan synes noe tvilsom i relasjon til erfaringene hittil. I 1973¹⁾ var vel 85 prosent av elevene i fag- og yrkesskoler i 1. årskurs, ca. 10 prosent i 2. årskurs og ca. 5 prosent i 3. årskurs. Denne fordelingen avspeiler antakelig i langt større grad det eksisterende tilbudet enn etterspørselen etter utdanning. Det foreligger for tiden ikke statistikk som viser hvordan elevene velger hvis de har adgang til tre års utdanning i yrkesfaglig studieretning. Det regnes imidlertid ikke som særlig sannsynlig at svært mange vil ta tre års fortløpende yrkesutdanning, men at det her vil bli en veksling mellom arbeidsliv og skole. Det vil også kunne bli store forskjeller mellom de ulike studieretninger i yrkesfagene. Yrkesfaglige studieretninger vil bety relativt lite for behovet for filologer og derfor er bare et alternativ (3 års skolegang for alle i yrkesfaglig studieretning) tatt med her.

2. Fordeling på studieretninger.

Det skilles her bare mellom studieretning for allmenne fag, 2-årige grunnkurs og yrkesfaglige studieretninger. Innenfor yrkesfaglige studieretninger, er studieretning for handels- og kontorlag skilt ut, fordi denne studieretning har ganske stor andel allmenne fag og et annet rammetimetall enn de andre studieretninger. De andre yrkesfaglige studieretninger har alle nokså lavt og likt timetall i felles allmenne fag, og det er stort sett i disse fag filologer underviser.

Det finnes lite statistisk materiale å bygge på for å vurdere den fremtidige fordeling på disse studieretningene. Det har vært knapphet på plasser i videregående skoler i de fleste skoleslag, og opptak har de fleste steder funnet sted på grunnlag av karakterer i ungdomsskoler og realskoler. I den nye videregående skole skal elever som har fullført grunnskolen fritt kunne velge studieretning, uansett hvilke karakterer som tidligere er oppnådd. Ved de skoler hvor et slikt fritt opptak har vært praktisert (Bjørkelangen, Kragerø, Østre Toten), har elevenes

1) Statistisk Sentralbyrå: Utdanningsstatistikk. Fag- og yrkesskoler og høgskoler 1. oktober 1973.

valg ført til helt spesielle karakterfordelinger ved de ulike studieretninger.¹⁾ De aller fleste av elevene med de beste karakterer har valgt studieretning for allmenne fag, de fleste med middels gode karakterer har valgt 2-årige grunnkurs, og de fleste med de svakeste karakterer har valgt yrkesrettede studieretninger. Det var store forskjeller i valg av studieretning mellom elever i landområder (Bjørkelangen, Østre Toten) og elever i byområder (Kragerø). I Kragerø var det en langt større andel av ungdomskullet som valgte studieretning for allmenne fag enn i Bjørkelangen og på Toten, mens det var tilsvarende mindre andel som valgte de to andre studieretninger. Spesielt var andelen som valgte yrkesfaglige studieretninger lavere i Kragerø enn de to andre steder.

Tabell 4.2 Fordeling på studieretninger i Bjørkelangen, Lena og Kragerø i skoleåret 1974/75.

Skolested \ Studieretning	Bjørkelangen	Lena	Kragerø	Gjennomsnitt
Absolutte tall	209	154	214	577
Studieretning for allmenne fag	% 29	% 33	% 52	% 37
To-årig grunnkurs	24	21	17	21
Ett-årig grunnleggende kurs	47	46	31	42
Sum	100	100	100	100

Kilde: Foreløpig rapport fra Forsøksrådet for skoleverket. 1975.

Høsten 1974 begynte 36.2 prosent av alle 16½-åringer i gymnas.²⁾ I skoleåret 1973/74 gikk vel 20 prosent av 16- og 17-åringer i fag- og yrkesskoler.³⁾ Opptaksprosenten til fag- og yrkesskoler som bygger på grunnskolen har vært langt lavere enn opptaksprosenten til gymnas.

1) Foreløpig rapport fra Forsøksrådet for skoleverket 1975.

2) NAVF's utredningsinstitutt 1975:9. Tilgang på artianere og nye elever til gymnaset.

3) Statistisk Sentralbyrå: Utdanningsstatistikk. Fag- og yrkesskoler og høyskoler 1. oktober 1973.

I 1973 ble nær 30 000 søkere avvist fra fag- og yrkesskoler i håndverk og industri, - 50 prosent av alle som søkte dette skoleslaget. Tilsvarende opplysninger for søkere til gymnas finnes ikke for tiden, men i 1970 var opptaksprosenten ca. 70.¹⁾ Vel 6 000 søkere ble da avvist.

Etter hvert vil sannsynligvis også andre studieretninger enn studieretning for allmenne fag gi studiekompetanse til høgre utdanning. I Sverige regner en med at andelen som velger linje i gymnas skolen uten yrkeskompetanse vil reduseres fra 30 til 25 prosent.²⁾ Der skal også de yrkesrettede studieretninger gi studiekompetanse, og det regnes med at folk i større grad enn nå vil begynne å studere etter flere års yrkesdeltagelse.

I disse regneeksemplene er tatt med følgende alterantiver for fordeling på studieretninger.

Alternativ I: Det forutsettes at 1/3 av 16-åringene som begynner i videregående skoler velger studieretning for allmenne fag, at 1/3 velger 2-årige grunnkurs og at 1/3 velger yrkesfaglige studieretninger.

Alternativ II: Det forutsettes at andelen som går til studieretning for allmenne fag øker slik som tendensen har vært de siste år.³⁾

Tabell 4.3 Anslag over andel av 16-åringer som begynner i de ulike studieretninger. Alternativ II.

År \ Studieretning	1980 %	1985 %	1990 %	2000 %
Studieretning for allmenne fag	38	40	45	45
2-årig grunnkurs	22	20	18	18
Yrkesrettede studieretninger	30	30	27	27
Sum	90	90	90	90

1) Statistisk Sentralbyrå: Undervisningsstatistikk. Høgre allmennskoler 1. okt. 1970.

2) SOU 1973:3 Høgskolan u 68. Sammanfatning.

3) NAVF's utredningsinstitutt: Notat nr. 2 1973. Regionale artianer- og studentprognoser. Melding 1975:9. Tilgang på artianere og nye elever til gymnasen.

Tabell 4.4 Anslag over elevtall i videregående opplæring.

År	Antall elever i videregående skoler når utbyggingsprogrammet følges.				Antall 16-17- og 18-åringer	Antall elever i videregående skoler når 90% av 16-åringene begynner. Alternativ II for fordeling på studieretninger.			
	Studieretning for allmenne fag	2-årige grunnkurs	Yrkesfaglige studieretninger	Sum videregående skoler		Studieretning for allmenne fag	2-årige grunnkurs	Yrkesfaglige studieretninger	Sum videregående skoler
1975 ¹⁾	65 000	3 500	66 500	135 000	184 645	65 000	3 000	67 000	135 000
1980	72 500	11 000	74 000	157 500	187 750	71 400	27 500	56 300	155 200
1985	80 000	18 500	81 500	180 000	199 300	79 700	26 600	59 800	166 100
1990	80 000	18 500	81 500	180 000	182 250	82 000	21 900	49 200	153 100
2000 - Laveste bef. prog-nose.	80 000	18 500	81 500	180 000	156 800	70 600	18 800	42 300	131 700
2000 - Høyeste bef. prog-nose.	80 000	18 500	81 500	180 000	184 500	83 000	22 100	49 800	154 900

72 s. 92

1) Foreløpige tall.

3. Undervisningsgruppenes størrelse

I 1973 hadde den gjennomsnittlige gymnasklasse ca. 23 elever.¹⁾ For fag- og yrkesskoler finnes ikke tilsvarende opplysninger, men en regner med at i praktiske fag er gjennomsnittet 12-15 elever.²⁾ Siden filologer stort sett underviser i teorifag, gjøres her forutsetninger om gruppestørrelser bare i disse fagene.

Alternativ I: Det forutsettes en gjennomsnittlig gruppestørrelse på 25 elever i studieretning for allmenne fag og i studieretning for handels- og kontorlag. I teorifag i 2-årige grunnkurs og yrkesfaglige studieretninger forutsettes også en gjennomsnittlig gruppestørrelse på 25 elever.

Alternativ II: Det forutsettes en gjennomsnittlig gruppestørrelse på 20 elever i studieretning for allmenne fag og i studieretning for handels- og kontorlag. Det samme gjelder også for teorifag i 2-årige grunnkurs og yrkesfaglige studieretninger.

Kyrkje- og undervisningsnemda har uttalt³⁾ at nye kombinerte skoler ikke bør planlegges for mer enn 450 elever. Når disse skolene skal ha mange ulike studieretninger, er det rimelig at gruppestørrelsen må reduseres. I 1973 var det på landsbasis ca. 330 elever i gjennomsnitt ved hvert gymnas (bare studieretning for allmennfag).⁴⁾ I bykommuner lå gjennomsnittet på ca. 390, i landkommuner på 260.

4. Rammetimetall

I det tradisjonelle gymnas ble praktisk talt alle læretimer brukt til undervisning i samlet klasse. Elevene fikk undervisning 36 timer pr. uke i tre år, tilsammen 108 timer pr. uke. Ved overgang fra en utvalgs-skole til en skole som skal være åpen for alle som har fullført grunn-skolen og hvor elevene selv skal kunne velge studieretning, linjer, studieretningsfag og valgfag, trenger en ekstra timer til bl.a. deling av klasser i valgfag og til rådgivning.

1) Statistisk Sentralbyrå: Utdanningsstatistikk. Folkehøgskoler, realskoler og gymnas 1. oktober 1973.

2) St.meld. nr. 44 (1974-75) Om videregående opplæring.

3) Innst. O. nr. 28 (1973-74) Tilråding fra Kyrkje- og undervisningsnemda om lov om gymnaset.

4) Statistisk Sentralbyrå: Folkehøgskolar, realskolar og gymnas 1. okt. 1973.

Etter at 5 dagers skoleuke ble innført, har skolene kunnet velge mellom to ulike modeller med ulik timelengde; enten 30 uketimer á 45 minutter, (90 timer undervisning for den enkelte elev over tre år) eller 35 uketimer á 40 minutter, (105 timer for den enkelte elev over tre år). Under den forutsetning at de både faglig og sosialpedagogisk gjøres så likeverdige for elevene som mulig, skal skolene selv kunne avgjøre hvilken modell de vil velge. Når skolene får tildelt et rammetimetal pr. klasse, vil valg av modell ikke innvirke på lærerbehovet. Skolen kan da selv relativt fritt avgjøre om den del av rammetimetallet som kommer i tillegg til det som går med til obligatorisk undervisning for den enkelte elev skal brukes til mer undervisning for alle, mer gruppeundervisning, andre sosialpedagogiske tiltak, eller brukes til å øke elevenes valgmuligheter når det gjelder studieretningsfag og tilvalgsfag. I forsøksperioden har rammetimetallet for studieretning for allmenne fag vært på over 120 timer pr. uke. Både Kirke- og undervisningsdepartementet¹⁾ og Kirke- og undervisningskomitéen²⁾ uttrykker at et romslig rammetimetal er en vesentlig forutsetning for at elevenes valgmuligheter skal være reelle, og for at den videregående skole skal kunne ta imot elever med svært ulike interesser og anlegg. Siden ressurser til utdanning er begrenset, vil en likevel foreløpig prioritere utbygging av plasser fremfor å heve standarden.

Rammetimetallet for studieretning for allmenne fag skal være 112 timer fordelt på 3 år. Fylkene kan vedta høyere rammetimetal, men må da bære merutgiftene alene. Det er følgende veiledning for bruken av rammetimetallet: 34 timer pr. uke 1. skoleår, 38 timer pr. uke 2. skoleår og 40 timer pr. uke 3. skoleår. Rammetimetallet skal øke med stigende klassetrinn, bl.a. fordi studieretningsfagene først kommer i 2. og 3. skoleår og fordi antall timer til valgfag øker med stigende klassetrinn. Studieretninger for handel og kontor skal ha et rammetimetal på 37 timer pr. uke. 2-årige grunnkurs skal ha et rammetimetall på 52½ time pr. uke for klasser med deling i alle yrkesfag.

For yrkesfaglige studieretninger er rammetimetallet ikke klart fastlagt, men departementet regner med at normalt må rammetimetallet være 35 timer pr. uke.³⁾ Klasser i disse studieretninger har som regel bare halvparten så mange elever som klasser i teorifag. Det vil derfor være mindre behov for gruppeundervisning, og lærerne vil få bedre kontakt med den enkelte elev. I disse regneeksempler er følgende to alternativer for rammetimetall tatt med.

1) St.meld. nr. 44 (1974-75) Om videregående opplæring.

2) Innst. S. nr. 395 (1974-75) Tilråding fra Kyrkje- og undervisningsnemda om videregående opplæring.

3) St.meld. nr. 44 (1974-75) Om videregående opplæring.

Alternativ I: Samme rammetimetall som i dag. Studieretning for allmenne fag: 112 timer pr. uke over 3 år. Studieretning for handels- og kontorlag 37 timer pr. uke, 2-årige grunnkurs 52.5 timer pr. uke pr. teoriklasse, og yrkesfaglige studieretninger 35 timer pr. uke.

Alternativ II: Rammetimetallet økes med ca. 10 prosent i alle studieretninger. Vi får da følgende rammetimetall for de ulike studieretninger: Studieretning for allmenne fag 123 timer pr. uke. (37 timer 1. skoleår, 42 timer 2. skoleår, 44 timer 3. skoleår.), studieretning for handels- og kontorlag 41 timer pr. uke, 2-årige grunnkurs 58 timer pr. uke og andre yrkesfaglige studieretninger 38.5 timer pr. uke.

5. Fordeling av rammetimetall på felles allmenne fag, studieretningsfag (linjefag) og valgfag.

Den delen av et rammetimetall som ikke brukes til undervisning for samlet klasse, kan bl.a. brukes til å dele klassene i grupper i timer hvor elevene har valgt ulike fag. I studieretning for allmenne fag vil det være anledning for elever på 2. og 3. årstrinn å velge ulike studieretningsfag (f.eks. ulike språk) og valgfag. I to-årige grunnkurs og i yrkesfaglige studieretninger, vil studieretningsfagene være praktiske/estetiske fag, og vil derfor ikke spille noen rolle for behovet for filologer.

I disse regneeksemplene forutsettes at den delen av rammetimetallet som ikke brukes til felles undervisning for en klasse, brukes til deling av klassen i grupper i de timene som er avsatt til studieretningsfag og valgfag. Dette forutsettes fordi elevene skal ha så mange valgmuligheter som råd er. Den delen av rammetimetallet som nyttes til deling av klassen er her fordelt til studieretningsfag og valgfag i samme forhold som undervisningstimetallet er fordelt på studieretningsfag og valgfag.

6. Leseplikten

Lærernes leseplikt i det nåværende gymnas er 22 timer, minus eventuelle reduksjoner for byrdefulle fag, - i to-årige grunnkurs er leseplikten 21 timer, men uten reduksjon for byrdefulle fag. I de andre skoleslag som går inn under lov om videregående opplæring, varierer leseplikten. Kirke- og undervisningsdepartementet har nedsatt et utvalg som skal komme med forslag om harmonisering av leseplikten for lærere i de ulike skoleslag. I disse regneeksemplene vurderes bare behovet for filologer, og det forutsettes samme leseplikt som filologene har i dag, gjennomsnittlig 20 timer pr. uke.

7. Andel som velger språklige fag i studieretning for allmenne fag.

Innenfor studieretning for allmenne fag kan elevene velge studieretning i språklig, naturvitenskapelig eller samfunnsfaglig retning. I det tradisjonelle gymnas har elevene kunnet velge mellom naturvitenskapelige linjer, språklige linjer eller økonomisk gymnas. Knappt 40 prosent av elevene i gymnas valgte språklige linjer i 1973.¹⁾ Statistikk over elever i ulike studieretninger i reformgymnas,²⁾ viser at samfunnsfaglig studieretning har økt andelen av elever på bekostning av andel elever i språklige studieretninger.

I disse regneeksempler har vi følgende to alternativer for andel som velger språklig studieretning:

Alternativ I: 1/3 av elevene i studieretning for allmenne fag velger språklig linje.

Alternativ II: 1/4 av elevene i studieretning for allmenne fag velger språklig linje.

Filologer vil også ofte ha undervisningskompetanse i historie som er et mulig studieretningsfag på samfunnsfaglig linje. Historie er dessuten et obligatorisk fag, men tillegget i antall timer hvis eleven velger historie som studieretningsfag, er så lavt at vi ser bort fra det i disse regneeksemplene. Det er også andre grupper av lærere, f.eks. samfunnsvitere, som kan ha undervisningskompetanse i historie.

8. Antall timer i språklige studieretningsfag.

På språklig linje kan det være følgende studieretningsfag: Norsk, A-språk (1. fremmedspråk), B-språk (2. fremmedspråk), C-språk (3. fremmedspråk), latin eller norrønt mål. Det skal være minst 15 timer i alt i studieretningsfagene i 2. og 3. skoleår, men det er ønskelig at elevene velger et høyere timetall. For å oppnå 15 timer må eleven som regel velge minst to studieretningsfag. Elevene har 28 timer til studieretningsfag og valgfag i alt i 2. og 3. skoleår hvis det totale undervisningstimetall skolen har er 30 timer pr. uke. De fleste elevene velger middels fordypning i studieretningsfagene - ca. 20 timer pr. uke. Vi regner med følgende alternativ for timetall i studieretningsfag:

1) Statistisk Sentralbyrå: Utdanningsstatistikk. Folkehøgskoler, realskoler og gymnas 1. okt. 1973.

2) Forsøksrådet for skoleverket: Forsøk i skolen 1974.

Alternativ I: Elevene på språklig linje har i gjennomsnitt 20 timer til studieretningsfag i 2. og 3. skoleår.

Alternativ II: Elevene på språklig linje har i gjennomsnitt 25 timer til studieretningsfag i 2. og 3. skoleår.

9. Antall timer i valgfag.

Statistikk for skoleåret 1974/75 fra reformgymnas¹⁾ viser at ca. 1/4 av timetallet i valgfag går til fag filologer vanligvis underviser i. (språk, litteratur-historie osv.).

I første skoleår i studieretning for allmenne fag er det avsatt 2 timer til valgfag, men disse to timer skal brukes til estetiske/praktiske fag. I 2. og 3. skoleår blir det to alternativer for time-tall i valgfag etter de forutsetninger som er gjort om fordypning i studieretningsfag. Forutsatt at elevene har undervisning 30 timer pr. uke, blir det gjennomsnittlig 8 timer til valgfag i 2. og 3. skoleår når antallet timer i studieretningsfagene er 20, og gjennomsnittlig 3 timer til valgfag når antall timer i studieretningsfagene er 25. I begge alternativer forutsettes at 1/4 av timetallet vil gå til fag filologer vanligvis underviser i. I 2-årige grunnkurs har elevene inntil 10 timer til valgfag fordelt på de to årene. Hvis elevene på disse kurs skal fortsette i studieretning for allmenne fag, eller oppnå generell studie-kompetanse ved hjelp av et tredje påbygningsår, må for tiden 5 av timene til valgfag gå til matematikk og 4 til tysk. Det forutsettes i disse regneeksemplene at 50 prosent av elevene i 2-årige grunnkurs velger tysk som valgfag.

I grunnleggende yrkesutdanning er antall timer til valgfag lavt, og disse timene skal fortrinnsvis gå til styrking av studieretningsfagene. Det er derfor her sett bort fra valgfag som filologer underviser i i denne studieretningen.

Alternativ I: Det forutsettes at elevene i studieretning for allmenne fag velger gjennomsnittlig 8 timer valgfag i 2. og 3. skoleår, og at 1/4 av disse timene går til fag filologer vanligvis underviser i. Det forutsettes videre at 50 prosent av elevene i 2-årige grunnkurs velger 4 timer tysk valgfag i 2. skoleår.

1) Forsøksrådet for skoleverket: Forsøk i skolen 1974.

Alternativ II: Det forutsettes at elevene i studieretning for allmenne fag velger gjennomsnittlig 3 timer valgfag i 2. og 3. skoleår, og at 1/4 av disse timene går til fag filologer vanligvis underviser i. Samme forutsetning om elever i 2-årig grunnkurs som i Alternativ I.

10. Vikartimer

Statistikk over omfanget av vikartimer i gymnas mangler. I budsjettframlegget for budsjetterminen¹⁾ 1976 er vikartimene på ungdomstrinnet forutsatt å svare til 5.2 prosent av rammetimetallet. Siden filologer i gymnaset har høyere gjennomsnittsalder enn filologer i grunnskolen,²⁾ antas at permisjoner på grunn av svangerskap og verneplikt forekommer sjeldnere her enn i grunnskolen. Til gjengjeld vil den høyere gjennomsnittsalder antakelig medføre relativt flere sykepermisjoner i gymnaset enn i grunnskolen. I disse regneeksemplene anslås det totale behov for vikarer til 5 prosent av lærerbehovet.

11. Administrasjonstimer

Antall administrasjonstimer for rektorer og inspektører i 1965/66³⁾ svarte til ca. 3 prosent av undervisningstimetallet. Oppgaver for senere år foreligger ikke. Det nye skolesystemet krever antakelig mer tid til administrasjon enn det tradisjonelle gymnas, bl.a. fordi elevene skal ha flere valgmuligheter. På den annen side har rammetimetallet økt i forhold til 1965/66, slik at dette skulle tilsi en lavere andel til administrasjon. I disse regneeksempler antas filologer å utgjøre samme andel av administrasjonspersonalet som av undervisningspersonalet, og administrasjonstimerne å utgjøre 3 prosent av undervisningstimerne.

1) St.prp. nr. 1 (1975-76) Kyrkje- og undervisningsdepartementet.

2) NAVF's utredningsinstitutt: 1975:6 Yrkesundersøkelse for filologer 1973.

3) Kirke- og undervisningsdepartementet: Utviklingen av driftskostnader og lærerbehov i verkstedskolen fram til 1985.

12. Andel timelærere

Ifølge NAVF's yrkesundersøkelse for filologer i 1973 var 5 prosent av de cand.philol. og 18 prosent av de cand.mag. som arbeidet i gymnas ansatt i deltidsstilling, (i alt 7 prosent av filologene med hovedstilling i gymnas hadde deltidsstilling.) Begge grupper hadde større andel av kvinnene enn av mennene i deltidsstilling. (Kvinnelige cand.philol. 16 prosent, mannlige cand.philol. 2 prosent, kvinnelige cand.mag. 30 prosent, mannlige cand.mag. 4 prosent.) Det er rimelig å anta at andelen i deltidsstilling vil øke, både fordi andelen kvinner vil øke og fordi kanskje også menn etter hvert i stigende grad vil være i deltidsstilling.¹⁾ På den annen side vil antakelig andelen av cand.mag. i videregående opplæring avta,²⁾ og andelen kvinner er høyere blant cand.mag. enn blant cand.philol. I disse regneeksemplene forutsettes 15 prosent av filologene i videregående opplæring å være i deltidsstilling, og de som er i deltidsstilling forutsettes i gjennomsnitt å ha halv stilling.

Konklusjon

Tabell 4.5 viser anslått behov for filologer i videregående skoler når utbyggingsprogrammet følges fram til 1985, og antall plasser i de ulike studieretninger deretter holdes konstant. Behovet for filologer vil i dette alternativet avhenge av om det gjennomføres standardforbedringer (reduksjon av klassestørrelse og heving av rammetimetall se s. 49), i hvilken takt eventuelle forutsatte standardforbedringer gjennomføres, av hvor stor andel av elevene som velger språklig linje, og hvor sterk fordypning elevene velger i de språklige studieretningsfagene.

1) Jfr. forslag om redusert arbeidstid for småbarnsforeldre.

2) NAVF's utredningsinstitutt 1975:6 Yrkesundersøkelse for filologer i 1973.

Tabell 4.5 Anslått behov for filologer i videregående skoler når utbyggingsprogrammet følges fram til 1985, og antall plasser deretter holdes konstant.

År	Anslått behov for filologer når 1/4 av studentene i studieretning for allmenne fag velger språklig linje				Anslått behov for filologer når 1/3 av studentene i studieretning for allmenne fag velger språklig linje			
	Uten standardforbedringer	Med standardforbedringer gjennomført i perioden			Uten standardforbedringer	Med standardforbedringer gjennomført i perioden		
		1980-2000	1980-90	1980-85		1980-2000	1980-90	1980-85
1973	2 300	2 300	2 300	2 300	2 300	2 300	2 300	2 300
1980	3 300	3 300	3 300	3 300	3 450	3 450	3 450	3 450
1985	3 800	4 000	4 250	4 750	4 000	4 200	4 450	5 000
1990	3 800	4 250	4 750	4 750	4 000	4 450	5 000	5 000
2000	3 800	4 750	4 750	4 750	4 000	5 000	5 000	5 000

Tabell 4.6 viser anslått behov for filologer når 90 prosent av 16-åringene begynner i videregående skole, og 1/3 av elevene velger studieretning for allmenne fag, 1/3 to-årige grunnkurs og 1/3 yrkesfaglige studieretninger. Behovet for filologer vil variere på samme måte som i tabell 4.5, men i tillegg vil det også variere med årskullenes størrelse. Dette innebærer at med samme antall elever pr. filolog, vil behovet for filologer avta etter 1985 fordi antall 16-18-åringer avtar etter 1985.

Tabell 4.6 Anslått behov for filologer i videregående skoler når 1/3 av de som begynner velger studieretning for allmenne fag, 1/3 to-årige grunnkurs og 1/3 yrkesfaglig studieretning.

År	Anslått behov for filologer når 1/4 av studentene i studieretning for allmenne fag velger språklig linje				Anslått behov for filologer når 1/3 av studentene i studieretning for allmenne fag velger språklig linje			
	Uten standardforbedringer	Med standardforbedringer gjennomført i perioden			Uten standardforbedringer	Med standardforbedringer gjennomført i perioden		
		1980-2000	1980-90	1980-85		1980-2000	1980-90	1980-85
1973	2 300	2 300	2 300	2 300	2 300	2 300	2 300	2 300
1980	3 300	3 300	3 300	3 300	3 450	3 450	3 450	3 450
1985	3 500	3 750	4 000	4 500	3 650	3 900	4 150	4 700
1990	3 200	3 650	4 150	4 150	3 350	3 800	4 300	4 300
2000 Laveste elevtall	2 750	3 550	3 550	3 550	2 900	3 700	3 700	3 700
2000 Høyeste elevtall	3 250	4 200	4 200	4 200	3 400	4 350	4 350	4 350

Tabell 4.7 viser anslått behov for filologer når 90 prosent av 16-åringene begynner i videregående skoler og en økende andel av 16-åringene velger studieretning for allmenne fag, (se s. 47).

Tabell 4.7 Anslått behov for filologer i videregående skoler når elevene velger studieretning som i alternativ II (økende andel til studieretning for allmenne fag, se s. 47).

År	Anslått behov for filologer når 1/4 av studentene i studieretning for allmenne fag velger språklig linje				Anslått behov for filologer når 1/3 av studentene i studieretning for allmenne fag velger språklig linje			
	Uten standardforbedringer	Med standardforbedringer gjennomført i perioden			Uten standardforbedringer	Med standardforbedringer gjennomført i perioden		
		1980-2000	1980-90	1980-85		1980-2000	1980-90	1980-85
1973	2 300	2 300	2 300	2 300	2 300	2 300	2 300	2 300
1980	3 600	3 600	3 600	3 600	3 750	3 750	3 750	3 750
1985	3 900	4 150	4 450	5 050	4 100	4 350	4 650	5 300
1990	3 800	4 350	4 950	4 950	4 000	4 600	5 200	5 200
2000 Laveste elevtall	3 300	4 250	4 250	4 250	3 450	4 500	4 500	4 500
2000 Høyeste elevtall	3 850	5 000	5 000	5 000	4 050	5 250	5 250	5 250

I alle alternativene her er det forutsatt at andelen timelærere blant filologer vil øke fra 7 prosent i 1973 til 15 prosent i 1980 og senere.

Etter de forutsetninger som er gjort her vil behovet for filologer i videregående opplæring variere mellom 3 500 og 5 300 i 1985, mellom 3 200 og 5 200 i 1990 (lavere for filologer i 1990 enn i 1985 fordi antall barn i årsklassene 16-18 år avtar fra 1985). Det laveste anslaget bygger på forutsetninger om at det ikke gjennomføres standardforbedringer, at 1/3 av de som begynner i videregående opplæring velger studieretning for allmenne fag, og at 1/4 av elevene i studieretning for allmenne fag velger språklig linje. Det høyeste anslaget bygger på følgende forutsetninger: en økende andel av elever som begynner i videregående opplæring velger studieretning for allmenne fag, 1/3 av elevene i studieretning for allmenne fag velger språklig linje og de forutsatte standardforbedringer gjennomføres i løpet av perioden 1980-85. Det høyeste anslaget virker mindre sannsynlig enn det laveste,

fordi utbyggingen av videregående skoler neppe vil være avsluttet innen 1985, og det vil derfor ikke være sannsynlig med svært store ressurser til standardheving i perioden 1980-85. Hvis de forutsatte standardhevninger gjennomføres i perioden 1980-85, heves standarden i en periode hvor elevtallet fremdeles øker, mens det avtar de etterfølgende år, med den følge at behovet for lærere avtar hvis det ikke gjennomføres ytterligere standardforbedringer etter 1985. Om det forutsettes en utbygging av de videregående skoler slik at de i 1985 har kapasitet for tre hele årskull 16-18-åringer (uten standardforbedringer), vil det medføre en årlig vekst i behovet for filologer på ca. 4.5 prosent i perioden 1973-85.

Den totale sysselsetting i undervisning og forskning forutsettes i Stortingsmelding nr. 50 (74-75): "Naturressurser og økonomisk utvikling", å stige med 2.6 prosent pr. år i perioden 1974-80.

5. HØGRE UTDANNING

Høgre utdanning omfatter all undervisning utover nivået i videregående opplæring. For tiden gis slik undervisning ved universitet og vitenskapelige høgskoler og ved en rekke ulike skoleslag som lærerskoler, sosialskoler, distriktshøgskoler osv. I 1973 arbeidet ca. 16 prosent av filologene i institusjoner for høgre utdanning¹⁾ - 19 prosent av cand.philol.-gruppen, 60 prosent av mag.art.-gruppen og ca. 4 prosent av cand.mag.-gruppen. Innenfor høgre utdanning var universitetene den dominerende sektor, idet den sysselsatte 74 prosent av filologene, 19 prosent arbeidet ved lærerskoler, 3 prosent ved distriktshøgskoler og 4 prosent i annen høgre utdanning.

I dette kapittel skal vi først referere de politiske retningslinjer som er trukket opp for høgre utdanning²⁾, deretter skal vi vurdere behovet for filologer i de ulike typer av høgre utdanning.

Stortinget har vedtatt at all høgre utdanning utenom universitet og vitenskapelige høgskoler skal innordnes i et distriktshøgskolesystem i fylket/regionen.²⁾ Det skal opprettes en distriktshøgskole i hvert fylke, unntatt i fylkene Aust- og Vest-Agder, som skal ha en felles distriktshøgskole og fylkene Oslo-Akershus som også skal ha en distriktshøgskole felles. Det vil da i alt bli 17 distriktshøgskoleregioner. De skoler som under prøvedriften har vært kalt distriktshøgskoler, skal gå inn i distriktshøgskolesystemet og kalles studiesentra.

Videreutdanningskomitéen³⁾ (Ottosenkomitéen) forutsatte at utdanningskapasiteten ved disse skoler ikke skulle være under 500 studenter og at normalstørrelsen skulle være 1 500 - 4 000 studenter. Under behandlingen av Stortingsmelding nr. 17 (74-75) ble det verken satt minimums- eller maksimumsgrense for kapasiteten ved det enkelte studiesenter, bortsett fra at flertallet i komitéen mente Videreutdanningskomitéens maksimale studenttall på 4 000 elever måtte reduseres. Mindretallet i komitéen mente at antall studenter ved hvert studiesenter ikke måtte overskride 1 500.⁴⁾

1) NAVF's utredningsinstitutt: 1975:6 Yrkesundersøkelse for filologer.

2) Innst. S. nr. 272 (1974-75). Innstilling fra Kirke- og undervisningskomitéen om den videre utbygging og organisering av høgre utdanning.

3) Innstilling om videreutdanning for artianere m.v. Innstilling nr. 2. Oslo. 1967.

4) Innst. S. nr. 272 (1974-75). Innstilling fra Kirke- og undervisningskomitéen om den videre utbygging og organisering av høgre utdanning.

I Stortingsmelding nr. 17 (74-75) forutsettes det at det i siste halvpart av 1980-årene skal være ca. 80 000 studieplasser i alt i høgre utdanning. Disse plassene er ikke fordelt på universitet og vitenskapelige høgskoler og distriktshøgskoler. Antall studenter i høgre utdanning vil antakelig bli noe høyere fordi deltidsstudenter ikke opptar en full studieplass. I 1974 var ca. 14 prosent av studentene ved universitetene i Oslo og Bergen deltidsstudenter.¹⁾ I langtidsbudsjettet for 1977-79²⁾ er disse 80 000 studieplassene fordelt med 45 000 på universitet og vitenskapelige høgskoler og 35 000 på distriktshøgskoler. Det regnes her med en årlig vekst i antall studieplasser ved studiesentrene på 12-13 prosent og ved universitet og vitenskapelige høgskoler på ca. 2 prosent i perioden 1977-79. I 1979 forutsettes det 41 650 studie-plasser ved universitet og høgskoler, 6 400 ved studiesentrene og 16 650 ved andre skoler i distriktshøgskolesystemet.

Forutsetter vi samme årlige vekst ved studiesentrene etter 1979 og samme antall studieplasser i andre skoler i distriktshøgskolesystemet som langtidsbudsjettet forutsetter i 1979, vil vi ha ca. 30 000 studie-plasser i distriktshøgskoler i 1985 - 35 000 studieplasser vil da oppnås i 1987-88. Forutsettes det 1 prosent årlig vekst i antall studie-plasser ved universitet og høgskoler fra 1980 vil vi ha 45 000 studie-plasser der i 1987.

Fødselskullenes størrelse har vært avtagende fra og med 1970. I 1990 vil antall 20-åringere være lavere enn i 1985, i 1995 enda lavere. Dette medfører at andelen av et årskull som får tilgang til høgre utdanning, vil øke etter 1990 selv om ikke antall studieplasser øker. Tabell 5.1 viser antall studieplasser de nevnte vekstrater fører til, og hvor stor andel av 20-åringene på de ulike tidspunkt som kan få adgang til høgre utdanning. Antall studieplasser forutsettes ikke å overstige 80 000.

I Stortingsmelding 17 (74-75) forutsettes det at 5-10 000 av de 80 000 studieplassene skal avsettes til forskeropplæring og etterutdanning. Ved beregning av andel av 20-åringene som får adgang til høgre utdanning, er derfor det totale antall studieplasser redusert med 10 000. Videre er gjennomsnittlig studietid ved distriktshøgskoler anslått til 2½ år³⁾, og ved universitet og vitenskapelige høgskoler til 4½ år.⁴⁾

1) Innst. s. nr. 272. Innstilling fra kirke- og undervisningskomitéen om den videre utbygging og organisering av høgre utdanning.

2) St.prp. nr. 1 (1975-76) Statsbudsjettet, Trygdebudsjettet.

3) En del skoler er 2-årige og en del 3-årige.

4) Anslag bygget på statistikk fra universitetet i Oslo.

Tabell 5.1 Anslag over antall studieplasser i høgre utdanning.

Antall studie- plasser År	Universitet og viten- skapelige høgskoler	Distrikts- høgskoler	Herav ved studie- sentrene	Høgre ut- danning i alt	Andel av årskullet som begyn- ner med høgre ut- danning
					%
1973 ¹⁾	35 800	18 200	2 900	54 000	24.9
1979 ²⁾	41 650	23 050	6 400	64 700	25.1
1980	42 050	23 900	8 250	65 950	26.2
1985	44 200	29 950	13 300	74 150	28.9
1990	45 000	35 000	18 350	80 000	32.8
2000	45 000	35 000	18 350	80 000	40.7 ³⁾

- 1) Siste år hvor antall studenter er omregnet til studieplasser. I 1973 er det ikke beregnet studieplasser til forskeropplæring og etterutdanning.
- 2) Antall studieplasser forutsatt i langtidsbudsjettet 1977-79.
- 3) Laveste prognose for antall 20-åringer.

I 1973 ble antall studenter ved universitet og vitenskapelige høgskoler anslått ca. 7 prosent høyere enn antall studieplasser. Dersom vi forutsetter at antall studenter også i fremtiden vil ligge ca. 7 prosent over antall studieplasser, vil andelen som får adgang til høgre utdanning øke tilsvarende. I 1990 vil andelen være 35 prosent, i 2000 vel 43 prosent. Hvis antall studieplasser ikke øker utover det som er anslått i tabell 5.1, vil det i gjennomsnitt være ca. 1 100 studie-plasser ved hvert studiesenter f.o.m. 1987-88.

Når behovet for filologer skal vurderes, er det i første rekke antall nye stillinger som er av interesse. I 1960-årene var det en sterk tilstrømning av nye studenter til universitet og høgskoler, og dette medførte en sterk vekst i antall stillinger. Flere av de tradisjonelt åpne studier ved universitetet i Oslo har nå fått adgangsbegrensning. Når det gjelder opprettelse av nye studier i studiesentrene, uttaler kirke- og undervisningskomitéen¹⁾: "Komitéen går ut fra at man, når det skal bygges ut nye plasser innenfor de kortvarige studier, ikke legger

- 1) Innst. S. nr. 272 (1974-75). Innstilling fra kirke- og undervisningskomitéen om den videre utbygging og organisering av høgre utdanning.

an på å oppfylle målet som er satt for antall studieplasser, ved å prioritere de minst ressurskrevende. Prioriteringen av studieretninger bør etter komiteens oppfatning skje ut fra behovet og ut fra de utdanningssøkendes ønsker."

Universitet og vitenskapelige høyskoler

I 1974 var det 662 filologer ansatt ved universitet og vitenskapelige høyskoler¹⁾, ca. 14 prosent av alle i vitenskapelige stillinger var filologer. Av disse var vel 30 prosent magistre, nær 60 prosent var cand.philol. og 10 prosent cand.mag. Til sammenlikning kan nevnes at antall studenter i filologiske fag utgjorde 26 prosent av den totale studentbestand i 1974.²⁾ Antall studenter pr. lærer var i 1974 ca. 15 i filologiske fag, mens det totale antall studenter pr. lærer var 7.6. I regneeksemplene for fremtidige behov for filologer, benyttes følgende to alternativer:

Alternativ I: Det forutsettes uforandret forholdstall mellom studieplasser i filologiske fag og andre fag. Antall studieplasser pr. lærer forutsettes å være 15 i 1980 (samme forholdstall som i 1974), deretter forutsettes en jevn reduksjon i dette forholdstallet til 13.5 i 1990.

Alternativ II: Antall studieplasser i filologiske fag forutsettes å utgjøre 23 prosent av totalt antall studieplasser i 1980, 20 prosent i 1985 og senere. Antall studieplasser pr. lærer forutsettes redusert til 14 i 1980, 12 i 1985 og senere.

I løpet av de 10 siste år har andel studenter i filologiske fag avtatt, og det forutsettes i alternativ II at denne trenden fortsetter. Universitetene vil etter hvert få ansvar for mer organisert forskeropplæring i tillegg til hovedfagsundervisningen, og det er mer lærerkrevende enn undervisning under hovedfagsnivå.

For begge disse alternativer benyttes det anslag over totalt antall studieplasser som er angitt i tabell 5.1. Vi får da følgende anslag over behovet for filologer i universitet og høyskoler.

1) NAVF's utredningsinstitutt: Foreløpige tall fra forskningsstatistikk for 1974.

2) NAVF's utredningsinstitutt 1975:5: Norske studenter og kandidater ved innenlandske og utenlandske læresteder.

Tabell 5.2 Anslag over behovet for filologer ved universitet og vitenskapelige høyskoler.

Anslag over filologbe- hov År	Alternativ I	Alternativ II
1974	662	662
1980	700	690
1985	770	740
1990	830	750
2000	830	750

Etter disse alternativene vil antall nye stillinger i filologiske fag øke med ca. 6 pr. år i perioden 1975-80. I langtidsbudsjettet for perioden 1977-79¹⁾ blir det presisert at økningen i de årlige stillingsrammer i særlig grad må falle på distriktshøgskolene, og at universitetene må regne med et antall nye stillinger av samme størrelsesorden som i de siste årene. I 1976 fikk universitetene og de vitenskapelige høyskolene ialt 30 nye stillinger for vitenskapelig personale.

I regneeksemplene over er det regnet med totalt antall studieplasser ved universitet og vitenskapelige høyskoler, inklusive plasser til forskeropplæring og etterutdanning.

Studiesentrene (tidligere distriktshøgskoler)

Ved studiesentrene (tidligere distriktshøgskoler) gis det idag både kortvarig yrkesutdanning og studietilbud som også gis ved universitetene. Kirke- og undervisningskomitéen uttalte under behandlingen²⁾ av St.meld. nr. 17 (1974-75) følgende: "Komitéen finner det verdifullt at distriktshøgskolene også gir studietilbud som nå gis ved universitetene, men komitéen vil understreke at distriktshøgskolenes primære oppgave er å gi utdanning som er alternativer til universitetsstudiene."

1) St.prp. nr. 1 (1975-76) Statsbudsjettet, Trygdebudsjettet.

2) Innst. S. nr. 272 (1974-75). Innstilling fra kirke- og undervisningskomitéen om den videre utbygging og organisering av høgere utdanning.

I 1974 utgjorde antall studenter i filologiske fag ca. 16 prosent av det totale antall studenter ved distriktshøgskolene¹⁾ og antall lærere som var filologer utgjorde 18 prosent av det totale antall lærere.²⁾ Antall studenter i filologiske fag pr. lærer i filologiske fag var 13, mens forholdstallet studenter/lærer totalt var 15.

Behovet for filologer vil i stor grad avhenge av hvilke studieretninger som bygges ut. Sentralutvalget for distriktshøgskoler³⁾ har uttalt at minimum 15 prosent og høgst 25 prosent av studiene ved distriktshøgskoler skal avsettes til studium av allmennfag.

Anslagene over behovet for filologer ved studiesentrene bygger på følgende forutsetninger:

Alternativ I: Det forutsettes at antall studieplasser i filologiske fag utgjør 15 prosent av det totale antall studie- plasser. Forholdstallet studenter/lærer i filologiske fag forutsettes å være 15. (Samme størrelse som forholdstallet studenter/lærer for universitetene totalt sett i 1974.)

Alternativ II: Antall studieplasser i filologiske fag forutsettes å utgjøre 10 prosent av det totale antall studieplasser. Forholdstallet studenter/lærer forutsettes å være 15 som i alternativ I.

Ved universitet og vitenskapelige høgskoler har forholdstallet studenter/lærer i filologiske fag de siste år også vært omtrent 15. I dette inngår også undervisning av hovedfagsstudenter som er mer lærerkrevende enn undervisning på lavere nivå, og større andel av lærernes arbeidstid forutsettes å gå til forskning.

For begge disse alternativer benyttes anslag over studieplasser som i tabell 5.1.

1) NAVF's utredningsinstitutt: 1975:5. Norske studenter og kandidater ved innenlandske og utenlandske læresteder.

2) Foreløpig materiale fra FoU-statistikk 1974.

3) St.meld. nr. 17 (1974-75). Om den videre utbygging og organisering av høgre utdanning.

Tabell 5.3 Anslag over behovet for filologer ved studiesentrene.

År	Anslag over behovet for filologer	Alternativ I	Alternativ II
1974		34	34
1980		75	55
1985		135	100
1990		185	100
2000		185	140

Pedagogiske høgskoler

Pedagogisk høgskole er en del av distriktshøgskolesystemet og vil gi et eller flere av disse utdanningstilbudene¹⁾:

1. a. Førskolelærerutdanning
- b. Allmennlærerutdanning
- c. Faglærerutdanning
- d. Praktisk-pedagogisk utdanning for lærere i yrkesfag og for studenter som har faglig utdanning fra universitet eller andre institusjoner
- e. Utdanning i fag, fagområde eller arbeidsområde skipa som einigar på $\frac{1}{2}$, 1 eller 2 år
2. a. Etterutdanning
- b. Annen utdanning og kurs

Storparten av lærerne fra lærerskolene arbeider i grunnskolen. Behovet for nye lærere i grunnskolen burde derfor være en viktig faktor for kapasiteten ved lærerskolene og derved for behovet for lærere ved disse stedene. Ut fra en isolert betraktning av behovet for lærere i grunnskolen er det neppe grunn til å forutsette en økt kapasitet når det gjelder utdanning av allmennlærere - snarere det motsatte. I disse regneeksemplene forutsettes det at uansett hva som skjer med elevtallet, vil lærerbestanden ved lærerutdanningsinstitusjonene holdes oppe på det samme nivå som i dag. Forandring i den fremtidige sammensetningen av lærerstaben etter utdanningsbakgrunn vil altså bare kunne skje som følge av avgang ved død og pensjonering.

1) Lov om lærarutdanning § 20.

Det er flere forhold som gjør at en slik antakelse kan virke rimelig. Daginstitutioner skal bygges ut og behovet for førskolelærere er stort. Tallet på studenter under videreutdanning kan økes, dersom det blir ledig kapasitet. I skoleåret 1975/76 er over 25 prosent av fulltidsstudieplassene ved lærerutdanningsinstitusjonene for studenter under videreutdanning. I tillegg er det mange studenter under videre- og etterutdanning i kortere og lengre kurser.¹⁾ Antallet søkere til videreutdanning er langt større enn tallet på studieplasser.²⁾ Det vil også bli mulig å lese hovedfag ved de pedagogiske høyskolene, og dette krever større rettledningsinnsats fra lærernes side.

Tabell 5.4 viser antall heltidsstillinger ved lærerutdanningsinstitusjonene i 1973, 1974 og 1975. For en del av disse stillingene er midlene brukt til timelærere og forelesere.¹⁾ På den annen side er det en rekke deltidsstillinger som ikke inngår i tabellen.

Tabell 5.4 Antall heltidsstillinger og heltidsstudenter ved allmennlærerskoler, faglærerskoler, pedagogiske seminar, Statens spesiallærerskole og Statens lærerkurs i 1973, 1974 og 1975.

År	Undervisningsstillinger	Kontorstillinger	Sum	Heltidsstudenter	Heltidsstudenter pr. undervisningsstilling
1973	929	118	1 047	9 800	10.5
1974	1 081	131	1 212	10 157	9.4
1975	1 148	165	1 313	10 797	9.4

Kilde: St.prp. nr. 1 (1973-74), (1974-75) og (1975-76) Kirke- og undervisningsdepartementet.

Antallet heltidsstudenter økte med 10 prosent fra 1973 til 1975. Tallet på undervisningsstillinger økte imidlertid enda sterkere i samme periode. På grunn av den sterke økningen i studenttallet de siste åra, er kapasiteten ved alle skolene godt utnyttet. De fleste skolene har langt flere studenter enn de er bygd for.¹⁾

Ifølge "Lov om lærerutdanning" § 18 skal den som ansettes i pedagogisk høyskole vanligvis ha utdanning på lektornivå. Øvingslærer må minst ha slik utdanning som kreves for ansettelse i vedkommende skoleslag og undervisningspraksis.

1) St.prp. nr. 1 (1975-76) Kirke- og undervisningsdepartementet.

2) Norsk Skole nr. 9/1975.

I sine kommentarer til loven¹⁾ uttaler Kirke- og undervisningsdepartementet at "ein ikkje i alle høve skal vere for bunden til formelle utdanningskrav ved tilsetjing i stillingar i pedagogiske høgskolar." Bortsett fra øvingslærere synes det klart at særlig faglærerskolene vil få bruk for spesialister uten lektorutdanning.

Lektor-andelen i 1975 var 45 prosent og cand.philol. utgjorde over 47 prosent av lærere med lektorutdanning. En yrkesundersøkelse foretatt av NAVF's utredningsinstitutt²⁾ viser at 15 prosent av cand.philol.-gruppen ved lærerutdanningsinstitusjonene hadde pedagogikk som hovedfag. Disse er i tidligere analyser regnet som fagpedagoger.³⁾ Når disse trekkes fra blir cand.philol.-andelen for lektorene 40 prosent.

Den fremtidige sammensetningen av lærerstaben etter utdanningsbakgrunn vil antakelig være mer følsom overfor endringer i sammensetningen av utdanningstilbudet enn tilfellet er når det gjelder totalt lærerbehov. Det er vel grunn til å anta at den del av kapasiteten som vil gå til å utdanne nye lærere for grunnskolen relativt sett ikke vil øke, men snarere gå tilbake. Som nevnt vil dette imidlertid kunne kompenseres, først og fremst ved at etter- og videreutdanningen av allmennlærere får større plass, og ved at det utdannes flere førskolelærere.

I tråd med ovenstående vil vi nytte følgende regneeksempler for filologbehovet i pedagogiske høgskoler:

Alternativ I: Det forutsettes at 90 prosent av de nye lærerne skal ha lektorutdanning. Lærere uten lektorutdanning som allerede er ved lærerutdanningsinstitusjoner, vil bare slutte ved død og pensjonering. Filologene vil også i fremtiden utgjøre 40 prosent av lærere på lektornivået i pedagogiske høgskoler.

Det vil bli anledning til å få lektorutdanning som videreutdanning etter avlagt lærerprøve ved de pedagogiske høgskolene. Det synes rimelig å anta at lektorer med en slik utdanningsbakgrunn vil kunne få en stadig økende andel av undervisningsstillingene ved pedagogiske høgskoler. Disse lektorer samt f.eks. psykologer og fagpedagoger vil antakelig være

1) Ot.prp. nr. 36 (1972-73).

2) NAVF's utredningsinstitutt: 1973:1: Yrkesundersøkelse for psykologer, fagpedagoger, statsvitere, sosiologer og etnografer i 1970.

3) NAVF's utredningsinstitutt: 1974:7: Arbeidsmuligheter for kandidater med juridisk og samfunnsvitenskapelig utdanning. Del III. Behovet for sosiologer, statsvitere og fagpedagoger i tidsrommet fram til 1985.

godt egnet som lærere i førskolelærerutdanning. I overensstemmelse med dette vil vi også nytte et annet regneeksempel:

Alternativ II: Samme som alt. I, bortsett fra at filologenes andel av lektorene vil bli redusert til 30 prosent innen 1985.

Tabell 5.5 gir en oversikt over hva disse to alternativ impliserer når det gjelder lærer- og spesielt filologbehov i årene fremover:

Tabell 5.5 Behovet for filologer ved pedagogiske høyskoler i tiden fram til år 2000.

År	1975	1980	1985	1990	2000
Lærere med annen utdanning	630	600	560	510	350
Lærere på lektornivå	520	550	590	640	800
Alt. I: Herav 40% filologer	210	220	240	260	320
Alt. II: Herav 30% filologer		190	180	190	240

Andre skoler i distriktshøgskolesystemet

Andre skoler i distriktshøgskolesystemet omfatter svært forskjellige skoleslag som sosialskoler, tekniske skoler, skoler for helsepersonell, Statens bibliotekskole, Norsk journalistiskole o.a. I disse skoler er behovet for lærere som er filologer svært varierende. Ifølge Norges statskalender 1975 var f.eks. 2/3 av lektorene ved Statens bibliotekskole filologer, mens det ifølge samme kilde ikke var filologer ved sosialskolen. I 1973 var det i alt ca. 65 filologer i disse skoleslag¹⁾, ca. 80 studenter pr. filolog.

Det er regnet med at økningen i kapasitet i distriktshøgskoler stort sett vil falle på studiesentrene. Det er derfor ingen grunn til å regne med noe særlig øket behov for filologer i disse skoler. Med samme antall elever pr. filolog som i 1973 og anslag over studieplasser som i tabell 5.1, vil behovet for filologer bli ca. 75.

Andre skoler som gir høgre utdanning

I tillegg til skoler som er nevnt under distriktshøgskoler finnes det også private skoler som gir høgre utdanning. En stor del av disse skoler

1) Beregnet på grunnlag av NAVF's utredningsinstitutt: 1975:6 Yrkesundersøkelse for filologer i 1973.

er økonomisk/administrative skoler. Det foreligger ikke tilgjengelig statistikk over ansatte filologer i disse skoler. I 1973 var det vel 3 000 elever i disse skoleslag.¹⁾ I disse regneeksemplene anslås behovet for filologer i disse skoler til 30 gjennom hele perioden.

1) Statistisk Sentralbyrå: Utdanningsstatistikk. Fag- og yrkesskoler og høyskoler 1. oktober 1973.

6. VOKSENOPPLÆRING

Den voksenopplæring som i dag har støtte fra det offentlige, drives av skoleverket, av folkeopplysningsorganisasjonene og av arbeidskraftmyndighetene som ledd i sysselsettingspolitikken. Opplæring i bedriftene har for det meste ingen støtte fra det offentlige.

En egen lov om voksenopplæring er for tiden til behandling i Stortinget. I lovforslaget har Kirke- og undervisningsdepartementet formulert følgende mål for voksenopplæring¹⁾:

"Målet for voksenopplæringen er å hjelpe den enkelte i arbeidet mot et mer meningsfullt liv for seg selv og andre. Med sikte på å realisere dette mål for alle skal denne lov bidra til økt likestilling når det gjelder voksnes muligheter til å mestre egen livssituasjon og til å forandre livsmiljøet gjennom egen virksomhet og samarbeid med andre."

Departementet foreslår at lov om voksenopplæring skal gjelde for:

- studiearbeid i tilskottsberettigede organisasjoner og institusjoner,
- førstegangsutdanning på grunnskolens og den videregående skoles nivå som er spesielt organisert for voksne,
- alternative tilbud om førstegangsutdanning for voksne på alle nivåer,
- etterutdanning og andre kortere kurs som ikke er deler av førstegangsutdanning, i den videregående skole og ved høgre utdanningsinstitusjoner,
- kortere kurs for voksne ved folkehøgskolene,
- yrkesopplæring for voksne som ledd i arbeidsmarkedspolitikken,
- opplæring i, eller i tilknytning til, bedrift,
- andre opplæringstiltak for voksne basert på særskilt vurdering i hvert enkelt tilfelle.

Lovforslaget inneholder også forslag om fordeling av ansvar for voksenopplæring på stat, fylkeskommune og kommune.

1) Ot.prp.nr. 7 (1975-76). Om lov om voksenopplæring.

Departementet foreslår at folkeopplysningsorganisasjonenes fremste oppgave skal være studiearbeid som er ubundet av pensa og eksamener. De kan imidlertid også engasjere seg i tilbud om førstegangsutdanning for voksne og i utdanning med paralleller i det offentlige utdanningssystem. Departementet foreslår også at departementet skal kunne fastsette at lærerstillinger i offentlige utdanningsinstitusjoner helt eller delvis skal tillegges oppgaver i voksenopplæring. Faste deltidsstillinger innen voksenopplæring kan opprettes.

Lovforslaget inneholder ikke forslag om lønnskompensasjon under opplærings-tiden, heller ikke om løvfestet adgang til permisjon for å delta i voksenopplæring.

Det kan nevnes at f.o.m. 1975 har en arbeidstaker i Sverige¹⁾ lovfestet adgang til permisjon under utdanning etter 6 måneders ansettelse. Permisjonen er ikke betinget av at utdanningen skal ha betydning for arbeidet og er ikke tidsbegrenset.

I Vest-Tyskland har arbeidstakere fra 1969 fått betydelige utvidede muligheter til utdanningspermisjon med lønn. Det er her imidlertid en forutsetning at utdanningen skal ha nær tilknytning til den enkeltes arbeid. Enkelte delstater har imidlertid etablert mer vidtgående rettigheter for arbeidstakere. I Hamburg har f.eks. arbeidstakere rett til 10 dagers utdanningsfri med full lønn for hver to-årsperiode, og de står da forholdsvis fritt når det gjelder valg av utdanning. Også i Belgia og Italia har arbeidstakere rett til et visst antall dager utdanningspermisjon med lønn over ulike årsperioder.

Et viktig aspekt ved den politiske målsetting med voksenopplæring har vært at en gjennom voksenopplæring skulle kunne redusere forskjellen i utdanning mellom generasjonene. Tabell 6.1 viser hvor mange i alderen 20-69 år i de ulike aldersgrupper som i 1970 hadde folkeskole eller ungdomsskole som høyeste utdanning.

1) Ot.prp.nr. 7 (1975-76). Om lov om voksenopplæring

Tabell 6.1 Befolkningen i alder 20-69 år i 1970 med folkeskole og ungdomsskole som høyeste utdanning i ulike aldersgrupper

Høyeste utdanningsnivå \ Aldersgruppe	20-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60-69
Antall i aldersgruppen	312 019	259 012	400 651	468 584	479 612	383 360
Folkeskole høyeste utd.nivå	24 814	32 687	123 000	221 796	271 300	239 122
Antall med folkeskole høyeste utd.nivå i pst. av alle i aldersgruppen	8%	13%	31%	47%	57%	62%
Ungdomsskole, realskole høyeste utdanningsnivå	204 304	151 713	184 990	161 464	147 155	104 462
Antall med ungdomsskole høyeste utdanningsnivå i pst. av alle i aldersgruppen	65%	59%	46%	34%	31%	27%
Alle med folkeskole eller ungdomsskole som høyeste utdanningsnivå i prosent av alle i aldersgruppen	73%	72%	77%	81%	88%	89%

Kilde: Statistisk Sentralbyrå: Folke- og bolig telling 1970. Hefte III Utdanning.

Tabellen viser at det er lavest utdanningsnivå i de eldste aldersgrupper. Om en skulle få en politisk målsetting som gikk på at de som har minst utdanning skulle prioriteres i voksenopplæringen, måtte en starte med de eldste først for å nå dem før de blir pensjonister. Av de over 900 000 i alderen 20-69 år som i 1970 hadde folkeskole som høyeste utdanning, var nesten 80 prosent 40 år eller eldre. Alle disse vil være pensjonister eller døde i år 2000. Allerede i 1980 vil bare vel 400 000 av de 900 000 være under 60 år. Det er grunn til å tro at få av de eldste med liten utdanning vil være sterkt motivert for voksenopplæring. Undersøkelser av deltakere i voksenopplæring viser at voksenopplæringstilbud særlig benyttes av personer med relativt mye utdanning fra før,¹⁾ slik

1) Se bl.a. Arbeidernes opplysningsforbund 1975. AOF-rapport 1975. Voksenopplæring for hvem?
Runa Haukaa og Berit Aas. Behov for voksenopplæring for kvinner i Akershus, Psykologisk institutt, Oslo.

at voksenopplæring øker ulikhetene i utdanning blant de ulike grupper i stedet for å redusere dem. Det later heller ikke til at motivasjonen øker med alderen.¹⁾ Etter de foreliggende planer i de nærmeste 10 år vil samfunnet satse mye på å bygge ut den videregående skole. Det er derfor mulig at det kan bli begrensede ressurser til voksenopplæring i denne perioden, forutsatt at den nåværende prioritering mellom yngre og eldre fremdeles skal gjelde. Etter 1985 vil antall 16-, 17- og 18-åringer avta, og hvis den videregående skole er fullt utbygd innen 1985, kan ledig kapasitet der benyttes av voksne elever.

I dag drives voksenopplæring på ungdomsskolenivå og videregående skoles nivå både av skoleverket og av folkeopplysningsorganisasjonene. Tabell 6.2 viser antall deltakere i voksenopplæring i 1973 fordelt på arrangører.²⁾

Tabell 6.2 Voksenopplæring og folkeopplysning 1973.

Arrangert av:	Antall kurs	Antall deltakere	Timetall*)	Gjennomsnittlig kurslengde i timer**)
Skoleverket	787	14 165	89 455	131
Yrkesopplæring for voksne	592	7 162	304 924	544
Folkeopplysningsorganisasjonene	30 776	374 208	735 099	27.5
Sum	32 155	395 535	1 129 478	

Kilde: Statistisk sentralbyrå: Utdanningsstatistikk. Voksenopplæring og folkeopplysning 1973-74.

*) I en del kurs er det ikke oppgitt timetall

***) Gjennomsnittlig kurslengde for kurs med oppgitt timetall.

1) En undersøkelse AOF foretok i 1972 viser at de yngre aldersgrupper var klart overrepresentert. Mens over 70 prosent av kursdeltakerne var i alderen 15-39 år, gjaldt dette for vel 40 prosent av totalbefolkningen.

2) Statistisk sentralbyrå: Voksenopplæring og folkeopplysning 1973-74.

Tabellen viser at folkeopplysningsorganisasjonene hadde det største deltakerantall. Det var imidlertid også disse som i gjennomsnitt hadde de korteste kursene. Kurser arrangert av arbeidskraftmyndighetene (yrkesopplæring for voksne) var gjennomsnittlig av lengst varighet — ca. $\frac{1}{2}$ år. Langt flere kvinner enn menn deltok både på kurser arrangert av skoleverket og av folkeopplysningsorganisasjonene, mens det var langt flere mannlige enn kvinnelige deltakere på kurser arrangert av arbeidskraftmyndighetene.

Det finnes ikke statistikk over hvor mange lærere som var engasjert i denne undervisningen. Nesten alle lærere som er engasjert i voksenopplæring innen folkeopplysningsorganisasjonene er i deltidsstilling, oftest i tillegg til annen stilling. Lærere som er engasjert i voksenopplæring gjennom arbeidskraftmyndighetene, er som oftest ansatt i skoleverket, men noen er ansatt direkte av arbeidskraftmyndighetene. Voksenopplæring i skoleverkets regi drives ofte med lærere som har ordinær stilling i skoleverket eller har en kombinert stilling med noe undervisning i det regulære skoleverk og noe i voksenopplæring.

Forutsetter vi at en lærer i fulltidsstilling underviser ca. 800 timer i året, vil den undervisningen som ble gitt i 1973 kreve ca. 14-1500 lærerårsverk. Forutsetter vi videre at en heltidselev skal ha ca. 1 100 timer undervisning pr. år (37 · 30 timer), vil antall deltakere i tabell 6.2 svare til ca. 14 600 fulltidselever i voksenopplæring i 1973. I tillegg vil mange voksne elever være integrert i klasser med yngre elever, spesielt gjelder det elever i de tidligere yrkesskolene.

Antakelig vil en stor del av både lærere og elever delta i voksenopplæring som en biaktivitet også i framtida. For lærernes vedkommende vil det i mange tilfelle ikke være nok timer til en full stilling, og ofte vil det være en fordel at lærerne kombinerer læreryrket med andre yrker. Så lenge det ikke gis lønnskompensasjon for elevene under opplæringstiden, vil antakelig de fleste fortsatt måtte ta voksenopplæring ved siden av sitt arbeid.

Filologer i voksenopplæring

Av deltakere i voksenopplæring arrangert av skoleverket i 1973, deltok 38 prosent i grunnskoleutdanning på ungdomsskolenivå, 50 prosent i real-skole/gymnasutdanning og ca. 10 prosent i handels- og kontorlag.¹⁾

1) Statistisk sentralbyrå: Voksenopplæring og folkeopplysning 1973-74.

Yrkesopplæring for voksne arrangert av arbeidskraftmyndighetene er ren yrkesutdanning, men også her vil allmennfag i en viss grad komme inn, — f.eks. innenfor handels- og kontorlag.

Folkeopplysningsorganisasjonene arrangerer kurs i form av brevringer, kveldskurs, formiddagskurs, studiegrupper, universitetessirkler og -kurs, emnekurs, studielederkurs og tillitsmannskurs¹⁾. Ca. 1/3 av alle deltakerne i 1973 deltok på kurs i språk, filosofi, litteratur og andre fag en gjerne forbinder med filologer, uten at det dermed er sagt at filologer må undervise i disse fagene. En del av disse kursene vil inngå i større kurs som er eksamensrettet med paralleller i skoleverket, en del vil være frittstående kurs som ikke avsluttes med eksamen.

Forutsetter vi samme "filologtetthet" i voksenopplæring på ungdomsskolenivå og gymnasnivå som det var i disse skoleslag i det ordinære skoleverket, ville voksenopplæringen som ble gitt av skoleverket i 1973, tilsvare ca. 50 fulltidsstillinger for filologer. Voksenopplæringen som ble gitt av folkeopplysningsorganisasjonene ville svare til ca. 350 fulltidslærere i filologiske fag, — forutsatt at disse kursene har gjennomsnittlig samme lengde som kursene totalt og at lærerne underviser ca. 800 timer i året.

Det er liten tvil om at voksenopplæringen vil øke sterkt i årene framover. (Bare fra 1970 til 1973 økte antall deltakere omregnet i fulltidselever fra ca. 5 000 til ca. 15 000). Om en stor økning i omfanget av voksenopplæring vil medføre en tilsvarende økning i behovet for filologer er mer tvilsomt.

Voksenopplæring arrangert av skoleverket har stort sett bestått av allmennutdanning. Dette vil antakelig forandres når den videregående skole er fullt utbygget med langt flere studieplasser i yrkesrettede studieretninger enn det er i dag. Eksamen artium er ikke lenger nødvendig for å få studiekompetanse, i visse tilfelle vil en få studiekompetanse ved fylte 25 år og 5 års yrkeserfaring. På den annen side vil det antakelig bli mer og mer nødvendig å beherske flere fremmedspråk, og det vil kunne øke behovet for filologer. Språkundervisning er imidlertid en type undervisning som egner seg som fjernundervisning. Ved en slik type undervisning kan en nå mange mennesker uten at behovet for lærere dermed blir svært stort.

1) Statistisk Sentralbyrå: Voksenopplæring og folkeopplysning 1973-74

Kirke- og undervisningsdepartementet vil i løpet av Stortingets vårseksjon fremme forslag om opprettelse av institusjonen Norsk Fjernundervisning.¹⁾ Den vil bli en selvstendig institusjon underlagt Kirke- og undervisningsdepartementet og forutsettes å ha faste samarbeidsavtaler med NRK, Statens Filmsentral og Universitetsforlaget og andre. Formålet vil være å produsere og distribuere undervisningsprogrammer.

Vi har tidligere nevnt at lærere som arbeider med voksenopplæring oftest har denne jobben som bistilling. Sannsynligvis vil dette fortsette, både fordi det i enkelte fag ikke vil være nok timer i voksenopplæringen til en full stilling, og også fordi det vil være ønskelig med lærere som kombinerer læreryrket med andre yrker. I lovforslaget om voksenopplæring har departementet gått inn for å prioritere deltidsstillinger.²⁾ Folkeopplysningsorganisasjonene har ikke like strenge formelle krav til lærernes utdanning som skoleverket. I språkundervisning vil de for eksempel kunne benytte seg av lærere med det aktuelle språk som morsmål, uten at vedkommende lærer nødvendigvis har utdanning som kvalifiserer til tilsetting i skoleverket. Dette betyr at vi ikke på samme måte som for skoleverket kan avlede behovet for filologer ut fra visse forutsetninger om undervisningstimer f.eks. i språkfag.

Hvis skoleverket øker sin andel i voksenopplæring, vil det trolig øke arbeidsmulighetene for filologer, - både fordi skoleverket stiller mer formelle krav til utdanning enn folkeopplysningsorganisasjonene, og fordi voksenopplæring da kan kombineres med undervisning i det ordinære skoleverk til hele stillinger. Behovet for lærere i voksenopplæring vil også være avhengig av om undervisningen blir gitt i form av brevundervisning, klasseromsundervisning eller en kombinasjon av disse to typer. Brevundervisning og kombinert undervisning er svært populært i dag. Disse to undervisningsformer er atskillig mindre lærerkrevende enn klasseromsundervisning.

Vi har tidligere vist til at voksne med liten utdanning relativt sjelden benytter seg av voksenopplæringstilbud. Vi forutsetter likevel at voksne med liten utdanning prioriteres i voksenopplæringen. Dette kan tenkes å skje f.eks. ved gunstige permisjonsordninger, økonomiske støtteordninger i studietiden og ved motiveringsfremmende tiltak.

Skulle halvparten av de over 400 000 som i 1980 vil være under 60 år og ha folkeskole som høyeste utdanning (se tabell 6.1), i løpet av perioden 1980-2000 ta grunnskolens ungdomstrinn, vil det føre til at vi til enhver tid vil ha ca. 20 000 voksne fulltidselever i dette skoleslag. I våre regneeksempler vil vi ha med følgende tre alternativer for fulltidselever i voksenopplæring arrangert av skoleverket.

1) Aftenposten 26/2-75.

2) Ot.prp. nr. 7 (1975-76) Om lov om voksenopplæring.

Alternativ I: Det forutsettes 2 500 studieplasser for voksne elever på henholdsvis grunnskolens ungdomstrinn og i videregående skoler i 1980. Dette antall antas å øke med 250 pr. år i begge skoleslag fram til år 2000. 1/3 av elevene i videregående skoler forutsettes å velge studieretning for allmenne fag, 1/3 to-årige grunnkurs og 1/3 yrkesfaglige studieretninger.

Alternativ II: Det forutsettes 5 000 studieplasser for voksne elever på henholdsvis grunnskolens ungdomstrinn og i videregående skoler i 1980. Dette antall forutsettes å øke med 500 pr. år i begge skoleslag fram til år 2000. Fordelingen av elever på studieretninger i videregående skoler forutsettes å være den samme som i alternativ I.

Alternativ III: Det forutsettes 10 000 studieplasser for voksne elever på henholdsvis grunnskolens ungdomstrinn og i videregående skoler i 1980. Dette antall antas å øke med 1 000 pr. år i begge skoleslag fram til 1990. Fordelingen av elever på studieretninger i videregående skoler forutsettes å være den samme som i alternativ I.

Selv det laveste alternativet kan synes høyt i forhold til antall deltakere på skoleverkets kurser i 1973: ca. 450 fulltidselever på ungdomsskolenivå, og ca. 850 fulltidselever på gymnas/realskole-nivå. Det er ikke statistikk over antall deltakere på tilsvarende kurs arrangert av folkeopplysningsorganisasjonene.

Folkeopplysningsorganisasjonene forutsettes å ha 100 filologer (fulltidsstillinger) enten i administrasjonsstillinger eller i undervisningsstillinger. Vi forutsetter at det i tillegg til disse vil være mange filologer med hovedstilling andre steder.

Vi forutsetter videre at den voksenopplæring som arbeidskraftmyndighetene driver, også i fremtiden vil være yrkesrettet, og dermed vil behovet for filologer være lite.

Voksenopplæring ved institusjoner for høgre utdanning og ved folkehøgskoler er tatt med under disse kapitler og kommer derfor ikke med her.

På grunnskolens ungdomstrinn og i videregående opplæring forutsetter vi samme antall elever pr. filolog som i det ordinære skoleverk. Vi får da følgende behov for filologer i voksenopplæring:

	Alternativ I	Alternativ II	Alternativ III
1980	200	300	450
1985	250	350	600
1990	300	450	800
2000	350	600	800

Selv om alle disse alternativene innebærer en sterk økning av antall deltakere i voksenopplæring, vil ikke det medføre noe stort behov for filologer i forhold til den store tilgangen vi har forutsatt. Det høyeste behovsalternativet (800 i 1990) svarer bare til et av de nåværende årskull av filologer.

7. ANDRE SKOLER

I 1973 var det i alt 50 filologer¹⁾ ved andre skoler enn de som er nevnt tidligere, - de aller fleste av disse arbeidet i folkehøgskoler.

Formålet med folkehøgskolen er å gi voksen ungdom videre allmennutdanning. I skoleåret 1974/75 var elevtallet ca. 7 800. Vi forutsetter at elevtallet ikke stiger vesentlig utover dette.

De fleste av de andre filologene var tilsatt i spesialskoler. Heller ikke elevtallet i dette skoleslag forutsettes å øke. Etter lov om grunnskolen av 13. juni 1969 med tilleggslov av 13. juni 1975 skal barn med ulike funksjonshemninger så vidt mulig integreres i skoler i sitt lokale miljø.

I våre regneeksempler anslår vi at det også i fremtiden blir behov for 50 filologer i disse skoler.

1) Beregnet på grunnlag av NAVF's utredningsinstitutt 1975:6 Yrkesundersøkelse for filologer.

8. ARBEIDSMULIGHETER UTENFOR UNDERVISNING

I 1973 arbeidet 860 filologer utenfor undervisningssektoren.¹⁾ Av disse var 315 i offentlig forvaltning. Av 180 filologer i sentraladministrasjonen var over 100 i Kirke- og undervisningsdepartementet eller i råd o.l. i tilknytning til dette departementet. Over 100 filologer arbeidet i avis- og forlagsvirksomhet. Det samme gjaldt Norsk Rikskringkasting, mens det tilsammen var i underkant av 100 filologer i biblioteker, muséer og arkivverket. For øvrig merker vi oss at det var 40 filologer i bank og forsikring - praktisk talt samtlige var i Statens lånekasse for studerende ungdom.

Tabell 8.1 Filologer utenfor undervisningssektoren i 1973.

Sentraladministrasjonen	180
Den ytre etat	30
Fylkesadministrasjonen	35
Kommuneadministrasjonen	70
Norsk Rikskringkasting	105
Biblioteker, muséer og arkivverket	90
Forskningsinstitutter m.m.	55
Helsevesen og sosialomsorg, velferd	10
Film, teater og annen underholdning	45
Teknisk og forretningsmessig tjenesteyting, organisasjoner	50
Bank og forsikring	40
Avis- og forlagsvirksomhet	110
Industri og varehandel, bygg og anlegg, samferdsel, jordbruk	40
Sum	860

Når en skal vurdere hvor mange arbeidsplasser det vil bli for filologer i fremtiden, er det to forhold som vil bli avgjørende. Det ene er utviklingen av de enkelte sektorer, om de vil ekspandere eller ikke, og i hvilken takt. Det andre spørsmålet som melder seg er om det innenfor de enkelte sektorer vil bli bruk for relativt flere eller færre filologer enn det faktisk var der i 1973. Det kan ikke uten videre tas for gitt at filologandelen i 1973 var optimal. Dette kan skyldes at det ikke alltid har vært tilstrekkelig tilgang på filologer, slik at det nå er personer med annen utdanningsbakgrunn i stillinger hvor filologer normalt ville vært foretrukket. Forholdet kan imidlertid også være det motsatte, nemlig at filologer har fått innpass, fordi det har vært mangel på per-

1) NAVF's utredningsinstitutt: 1975:6 Yrkesundersøkelse for filologer i 1973.

soner med en utdanning som kanskje hadde vært mer adekvat. Uansett om andelen i utgangssituasjonen er optimal eller ikke, vil det være slik at arbeidsoppgavene kan endres over tiden, og med det også behovet for filologer.

"Ressursmeldingen"¹⁾ gir anslag for gjennomsnittlig årlig endring av sysselsettingen etter næring. Vi har lagt disse anslag til grunn når vi har beregnet hvor mange sysselsatte det vil bli i de enkelte næringssektorer i fremtiden. Tabell 8.2 viser tallet på arbeidsplasser for filologer utenfor undervisningssektoren dersom tallet på arbeidsplasser i de enkelte næringer endres slik som beregnet i "Ressursmeldingen", og filologene utgjør samme andel av arbeidsstokken som i 1973.

Tabell 8.2 Arbeidsplasser for filologer utenfor undervisningssektoren dersom filologene skal utgjøre samme andel av arbeidsstokken som i 1973.

År	1973	1980	1985	1990	2000
Antall filologer	850	950	980	1020	1100

Det er vanskelig å si hvorvidt det kan bli relativt flere arbeidsplasser for filologer i de enkelte næringssektorer enn en slik enkel beregning indikerer. Det er selvsagt mulig at det også kan bli færre. Så vidt vi kan se i dag er det ikke noe område hvor det kan være tale om betydelige endringer når det gjelder behov for filologer utenfor undervisningssektoren. De endringer en med noen rimelighet kan regne med, vil være ubetydelige i forhold til den store tilgangen på filologer som må forventes de nærmeste årene.

En skal trekke fram noen områder som ofte betraktes som potensielle markeder for filologer.

I sentraladministrasjonen var det en økende andel filologer i slutten av 1960-årene og i begynnelsen av 1970-årene. Dette var imidlertid en periode med relativt svak tilgang på jurister, økonomer og statsvitere.

Filologene i kommune- og fylkesadministrasjonen er hovedsakelig ansatt i skoleadministrasjonen. Det er sannsynlig at utbyggingen av skoletilbudet vil gi en del flere stillinger på dette området, f.eks. konsulentstillinger innen voksenopplæring. Det er imidlertid lite sannsynlig at filologenes andel av slike stillinger vil bli vesentlig endret.

1) St.meld. nr. 50 (1974-75) Naturressurser og økonomisk utvikling.

Det er i dag 70-80 filologer ved biblioteker, hovedsakelig ved universitetsbibliotekene. Ved biblioteker kan det muligens være atskillige stillinger hvor filologenes utdanningsbakgrunn kan være fordelaktig. Det dreier seg her om stillinger som stort sett er lavere avlønnet enn for filologer generelt. Bibliotekskoler gir spesialutdanning for bibliotekarere, og filologene må konkurrere med disse.

Avis- og forlagsvirksomhet er en av de viktigste sektorene for filologer utenfor undervisning. Det var likevel bare 110 filologer i slik virksomhet i 1973. Forlagsarbeid er populært blant filologer, men det kan antakelig bare bli tale om et begrenset antall nye stillinger på dette området. I avisene vil en også kunne regne med at det er arbeid som passer for filologer, men også her finnes yrkesrettede utdanningstilbud - journalistiskoler og distriktshøgskolenes medialinjer, og filologene må regne med konkurranse fra bl.a. folk med slik utdanning.

Det samme gjelder for Norsk Rikskringkasting, hvor en stor andel av de ansatte allerede er filologer. Også reiselivet nevnes som mulig arbeidsplass for filologer. For tiden er antall filologer i reiselivet helt ubetydelig. Også på dette området gis det nå yrkesrettet utdanning ved distriktshøgskolenes reiselivslinje.

Alt i alt kan en neppe vente noen stor økning i antallet stillinger hvor filologer foretrekkes. Dette gjelder både fordi sektorer utenfor undervisning med mange filologer ikke ventes å ekspandere vesentlig, og fordi det så vidt en kan se er på få områder at filologenes utdanning vil skille seg ut som et utdanningsalternativ som klart foretrekkes i konkurranse med andre.

9. SAMMENLIGNING AV TILGANGEN PÅ FILOLOGER OG ARBEIDSMULIGHETENE

Vi skal i dette kapitlet foreta en sammenligning mellom de resultater vi er kommet fram til når det gjelder tilgang på og etterspørsel etter filologer. Alternative anslag på tilgang og bestand av filologer i tiden fram til år 2000 er gitt i kapittel 2. Når det gjelder fremtidig etterspørsel, vil vi holde oss til to alternativer - et lavt og et høyt.

Ved det lave alternativet forutsetter vi for ungdomstrinnet at den laveste elevtallsutviklingen vil finne sted og at delingstallet ved utregningen av klassetallet reduseres fra 30 til 25 samtidig med at rammetimetallet øker fra $47\frac{1}{2}$ time pr uke til 50 timer pr. uke i perioden 1980-2000. Dette betyr at standardforbedringene målt i forholdstallet lærerårsverk pr. elev øker med 1.2 prosent pr. år i perioden. For videregående opplæring forutsettes det at delingstallet for undervisningsgruppenes størrelse reduseres fra 25 til 20 og at rammetimetallet øker med 10 prosent i perioden 1980-2000. Dette betyr at standardforbedringene målt i lærerårsverk pr. elev blir 1.6 prosent pr. år i gjennomsnitt i perioden. For de andre skoleslagene er de laveste anslagene benyttet.

Ved det høye alternativet forutsetter vi at de samme standardforbedringene blir gjennomført som ved det lave for ungdomstrinnet og videregående opplæring. Forskjellen er at standardforbedringene i det høye alternativet forutsettes gjennomført i perioden 1980-1990. Dette betyr at standardforbedringene målt i forholdstallet lærerårsverk pr. elev øker med 2.3 prosent pr. år for ungdomstrinnet og med 3.2 prosent pr. år for videregående opplæring. Fra 1990 til år 2000 forutsettes det at det blir ingen ytterligere standardforbedringer. For de andre skoleslagene er de høyeste anslagene benyttet.

Det ville gitt høyere behovsanslag hvis en i stedet hadde valgt å bruke et anslag hvor alle standardforbedringer skjer i perioden 1980-1985. Dette regneeksemplet som er beskrevet i kapittel 3 er imidlertid først og fremst tatt med for å illustrere hvilke uheldige følger en slik rask gjennomføring av standardforbedringene vil ha. Det vil etter denne beregningen bli en kraftig reduksjon i lærerbehovet etter 1985, slik at det ville bli et problem å skaffe annet arbeid til lærere som allerede befant seg i skolen.

En kunne også finne kombinasjoner av alternativer som gir lavere filologbehov i grunnskolen og videregående opplæring. I et regneeksempel hvor det var regnet med at det ikke skal skje standardforbedringer, vil også lærerbehovet reduseres vesentlig etter 1985 som følge av nedgangen i elevtallet. Også dette regneeksempel er med som en illustrasjon, og ikke fordi vi anser det sannsynlig at standardforbedringer før år 2000 skal utebli.

Tabell 9.1 og diagram 9.1 viser anslått yrkesaktiv bestand av filologer fram til år 2000 sammenlignet med anslag på etterspørselen. Vi har forutsatt at 90 prosent av filologer under 67 år kommer til å være yrkesaktive. Dette gjelder både av totalbestanden og av de nye filologene. Den yrkesaktive andelen vil kunne variere noe over tiden f.eks. som følge av at alderssammensetningen endres, og kanskje også ved endringer i kvinneandelen. Som vi skal se, vil det imidlertid ha liten betydning for hovedkonklusjonen om yrkesaktiviteten skulle bli 5 prosent høyere eller lavere.

I en økonomi med full sysselsetting må en regne med at alle får et eller annet arbeid. Spørsmålet er hvor godt arbeidsoppgavene passer til utdanningen. Med stillinger som er "tradisjonelle" for filologer mener vi den type stillinger de har i dag, dvs. hovedsakelig undervisningsstillinger, men også en del andre.

Tabell 9.1 Anslag på antall yrkesaktive filologer og deres arbeidsmuligheter fram til år 2000.

Filologer	1973	1980	1985	1990	2000
<u>Arbeidsmuligheter</u>					
<u>Lavt alternativ</u>					
Stillinger i undervisningssektoren	4750	7320	8135	7685	7985
Tradisjonelle filologstillinger ellers	850	950	980	1020	1100
Tradisjonelle filologstillinger ialt	5600	8300	9100	8700	9100
<u>Høyt alternativ</u>					
Stillinger i undervisningssektoren	4750	8080	9580	10530	10830
Tradisjonelle filologstillinger ellers	850	950	980	1020	1100
Tradisjonelle filologstillinger ialt	5600	9000	10600	11600	11900
<u>Yrkesaktiv bestand</u>					
Alternativ I	5600	10600	14400	18500	27000
Alternativ II	5600	10600	13800	16700	23000
Alternativ III	5600	10600	13800	15200	18200

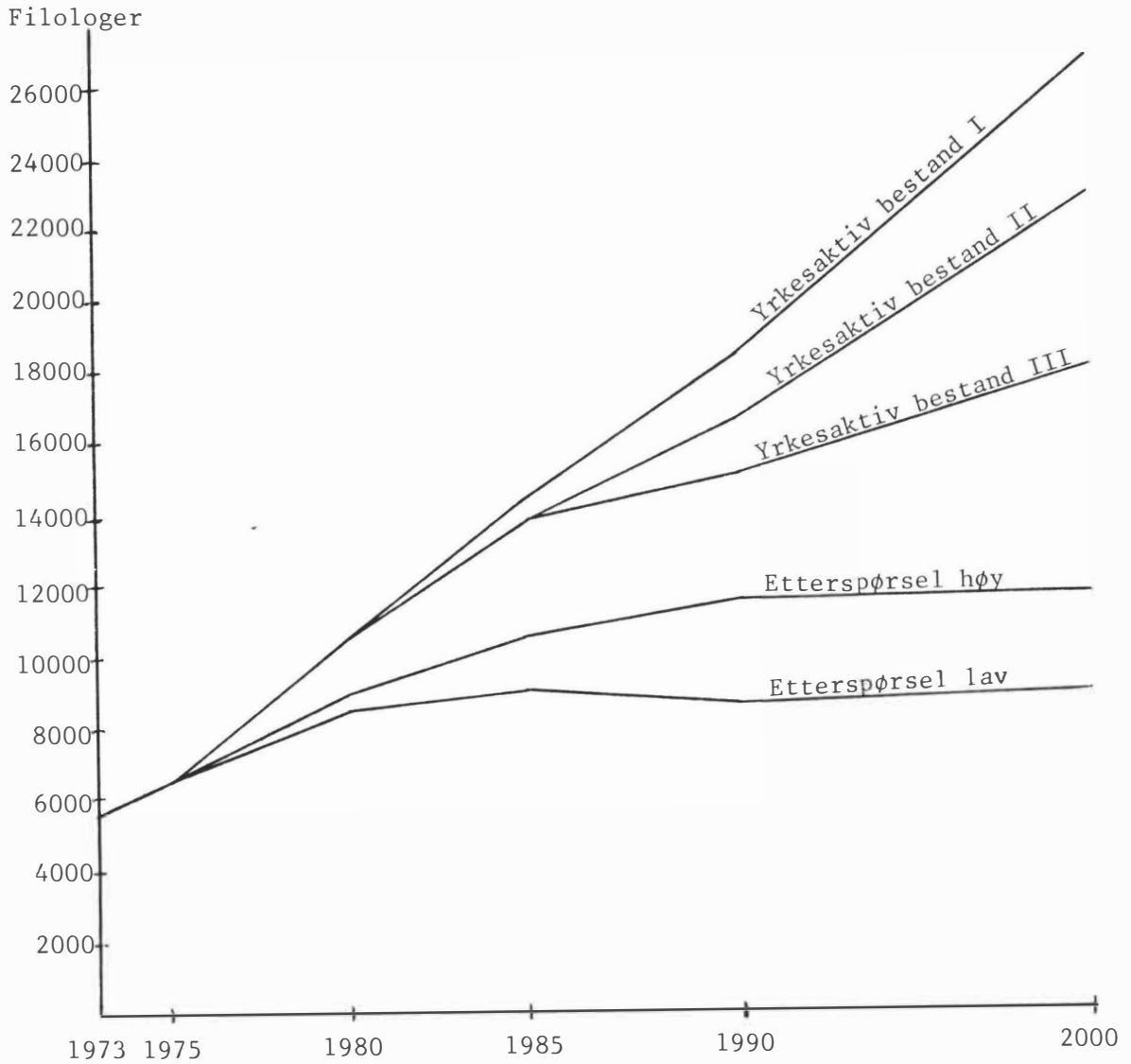

Diagram 9.1 Etterspørsel etter filologer i perioden fram til år 2000.

Tabell 9.2 viser hvor stor andel av de yrkesaktive filologene som vil arbeide i undervisningssektoren i fremtiden i henhold til våre regneeksemplere. Andelen var 85 prosent i 1973. Denne andelen vil gå ned til 70-80 prosent i 1980, videre til 55-70 prosent i 1985, til 40-70 prosent i 1990 og til 30-60 prosent i år 2000, avhengig av hvilke alternativer en legger til grunn for antallet filologer som uteksamineres og for filologenes arbeidsmuligheter i undervisningssektoren. Usikkerheten i anslagene øker selvsagt med tiden.

Vi har regnet med et relativt lite antall stillinger utenfor skolen hvor filologer foretrekkes. De øvrige filologene må gå til yrker og stillinger hvor det i dag er få eller ingen filologer, og hvor det på grunnlag av det vi vet i dag, ikke er grunn til å tro at filologer i kraft av sin utdanning er bedre skikket enn andre.

Tabell 9.3 viser hvor mange filologer som vil være i slike "utradisjonelle" yrker eller stillinger i fremtiden. Det er forutsatt at ingen filologer er i slike yrker eller stillinger i 1973. Dette er neppe helt korrekt. Det vil i hvert fall være noen få som arbeider på områder hvor utdanningen tradisjonelt regnes som lite relevant. Etter våre anslag vil det bli mellom 10 og 25 prosent av filologene som vil arbeide i "utradisjonelle" yrker og stillinger i 1980, mellom 20 og 40 prosent i 1985, mellom 20 og 55 prosent i 1990 og mellom 30 og 70 prosent i år 2000, avhengig av hvilke alternativer for antall uteksaminerte filologer og behov som legges til grunn.

Tallene i tabell 9.2 og 9.3 er beregnet på grunnlag av hele den yrkesaktive bestanden av filologer. Tabell 9.4 viser nyrekrutteringsbehovet sammenlignet med den anslåtte tilgangen på nye yrkesaktive filologer i fremtiden.

I våre regneeksemplere har vi kalkulert med en sterk økning i behovet for filologer i grunnskolen og videregående opplæring fram til 1980, hovedsakelig som følge av utbyggingen av disse skolene. Når det gjelder videregående opplæring, vil denne ikke være ferdig utbygget før etter 1980. Fra 1985 vil virkningen av de lave fødselskullene slå ut, og behovet for lærere vil stagnere, selv om en kan forvente standardforbedringer som fører til et lavere forholdstall elever pr. lærer. Det må også forventes en stadig sterkere konkurranse fra andre utdanningskategorier. Fagkretsen endres i retning av mer samfunnsfag, samtidig med at det kommer langt flere samfunnsvitere på arbeidsmarkedet enn tidligere. Adjunkt- og lektorkompetanse vil nå sannsynligvis også bli gitt til teologer og jurister dersom de supplerer sin utdanning med grunnfag i et skolefag og ekksamen fra Pedagogisk seminar.¹⁾

1) Nytt fra Universitetet i Oslo. Nr. 3/1976.

Tabell 9.2 Andel yrkesaktive filologer i undervisningssektoren i tiden fram til år 2000.

Filologer	1973	1980	1985	1990	2000
<u>Lavt behovsalternativ for undervisningssektoren kombinert med</u>	%	%	%	%	%
Yrkesaktiv bestand Alt. I	85	70	56	42	30
Alt. II	85	70	59	46	35
Alt. III	85	70	59	51	44
<u>Høyt behovsalternativ for undervisningssektoren kombinert med</u>					
Yrkesaktiv bestand Alt. I	85	77	67	57	40
Alt. II	85	77	69	63	48
Alt. III	85	77	69	69	59

Tabell 9.3 Antall yrkesaktive filologer i utradisjonelle yrker og stillinger i tiden fram til år 2000.

Filologer	1973	1980	1985	1990	2000
<u>Lavt behovsalternativ for undervisningssektoren kombinert med</u>					
Yrkesaktiv bestand Alt. I	0	2300	5300	9800	17900
Alt. II	0	2300	4700	8000	13900
Alt. III	0	2300	4700	6500	9100
<u>Høyt behovsalternativ for undervisningssektoren kombinert med</u>					
Yrkesaktiv bestand Alt. I	0	1600	3800	6900	15100
Alt. II	0	1600	3200	5100	11100
Alt. III	0	1600	3200	3600	6300

Tabell 9.4 Anslag på gjennomsnittlig årlig nyrekrutteringsbehov og nytilgang på yrkesaktive filologer.

Nye filologer	1973-80	1981-85	1986-90	1991-2000
<u>Nyrekrutteringsbehov</u>				
<u>Lavt alternativ</u>				
Utvidelsesbehov pr. år	390	160	- 80	40
Erstatningsbehov pr. år	140	160	180	170
Nyrekrutteringsbehov pr. år	530	320	100	210
<u>Høyt alternativ</u>				
Utvidelsesbehov pr. år	490	320	200	60
Erstatningsbehov pr. år	140	160	180	170
Nyrekrutteringsbehov pr. år	630	480	380	230
<u>Tilgang på nye yrkesaktive filologer pr. år</u>				
Alternativ I	740	900	990	990
Alternativ II	740	770	770	770
Alternativ III	740	770	450	450

Det vil imidlertid bli fra de pedagogiske høgskolene den hardeste konkurransen kommer. Den treårige allmennlærerutdanningen vil gi undervisningskompetanse også for ungdomstrinnet, og det er for øvrig mange allmennlærere som tar tilleggsutdanning for å få adjunktkompetanse og i fremtiden også lektorkompetanse.

Det er ting som tyder på at Universitetet nå i høyere grad vil forsøke å tilpasse undervisningen slik at filologstudiet blir mer i overensstemmelse med arbeidsmarkedets ønsker. Dette gjelder tilpassingen både til skolen og til arbeidslivet for øvrig.

Antakelig er det slik i dag at det er få muligheter for filologer til å komme inn i utradisjonelle yrker hvor de i hvert fall kan benytte noe av filologkunnskapene.

Om det blir rikelig tilgang på jurister og økonomer, noe som er sannsynlig¹⁾, vil disse kunne komme inn i stillinger som vanligvis blir besatt av folk med lavere økonomisk/administrativ utdanning. Slike muligheter for vertikal substitusjon foreligger antakelig i langt mindre grad for filologer.

1) NAVF's utredningsinstitutt: 1975:2 Arbeidsmuligheter for kandidater med juridisk og samfunnsvitenskapelig utdanning.

I offentlig virksomhet er det få stillinger for filologer utenfor skolen, selv om en må forvente at akademikere kan komme inn på kontorfullmektig- og sekretærplanet, liksom i Sverige.¹⁾ Som en følge av økende internasjonalt samkvem vil det antakelig etter hvert settes større krav til språkyndighet. Men dette vil utvilsomt bare være et krav som må oppfylles i tillegg til andre og mer vesentlige kunnskapsmessige kvalifikasjoner.

Det synes rimelig å anta at en stor andel av filologene vil komme til å skaffe seg tilleggsutdanning i fremtiden. Filologutdanningen vil da for mange bli en allmennutdanning - den lengste og dyreste i landet.

1) Gunnar Bergendal (NAVF's utredningsinstitutt: 1975:3 Høyere utdanning og arbeidsmarked - En seminarrapport).

SUMMARY IN ENGLISH

This report presents alternative forecasts of the future labour market for the three types of Norwegian graduates in the Arts: cand.mag. which is a lower degree (usual length of studies: five years), cand.philol. and mag.art. which both are higher degrees (usual length of studies: seven to eight years). The three types of graduates are denominated philologists, even though their curriculum very often also contains literary and historical as well as esthetical and philosophical subjects; in later years, to some extent, also social science subjects.

The labour market situation for philologists is likely to become increasingly difficult in the years to come. In 1973, 85 per cent of the economically active philologists were employed in education - mainly in secondary school. This situation is not likely to last. By 1985 probably only 60-70 per cent of the economically active philologists will be found in traditional teacher jobs. The decrease will be gradual and, according to this analysis, it will continue in the years after 1985. In 1985 4000 - 6000 philologists will have to find employment in other fields than education, as against scarcely 1000 in 1975. Around 1990 the number of philologists employed outside education might, according to assumptions in this analysis, reach 10,000. In this case it is obvious that they will encounter considerable adaption problems in the labour market in the years ahead.

The number of qualified teachers in primary as well as in secondary school has been insufficient throughout the post war period in Norway. This situation has, however, increasingly improved during recent years. Philologists having recently graduated, are becoming more and more pessimistic, during the past three to four years, as to their chances in the labour market. The number of philologists with the lower degree without relevant work half a year after graduation has been increasing over the last couple of years.¹⁾ The main reason for this is that the number of philologists graduating each year has been growing rather rapidly since 1960. In 1960, 130 philologists graduated, in 1965 the number was 260, in 1970 it was 600, and in 1975 approximately 830 new philologists entered the labour market.

The number of students entering Arts courses at Norwegian universities recently, indicate that the annual number of graduates in this field will remain at the 1975 level or slightly above, up to the beginning of the 1980's. The number of economically active philologists in 1975 was approximately 6500, in 1985 it will probably be about 14,000. This growth

1) Institute for Studies in Research and Higher Education 1975:7:
The Employment Situation of Recent University Graduates in Norway.
Autumn 1974.

will take place during a period which, at the starting point, has only a negligible shortage of qualified teachers. Moreover, the number of births has been decreasing for several years, so before long the number of pupils in compulsory school will also decrease. Even if the inclination among people to seek more education should increase sharply, it does not seem reasonable to expect that there will be sufficient job opportunities in education for the increased number of philologists. Nor does it seem probable that considerable improvements in educational standards - i.e. a decrease in the number of pupils in each class, or increased individual tuition, in accordance with the pupils' needs or interests, - will result in sufficient employment possibilities for the anticipated rise in the number of philologists.

Existing white papers and other official estimates and propositions about the expansion of the Norwegian school system seem to indicate a heavy increase in the demand for teachers in the years up to 1985. The supply of philologists will, however, by far exceed this demand.

An important question emerging from this analysis: How will such a great number of philologists be able to gain a foothold where they until now have not - or only to a very slight extent? The analysis presents no exhaustive answer to this question. There is no particular field of employment with large potential expansion possibilities, where philologists seem preferable by virtue of their education. It is worth mentioning that the foothold which philologists to some extent have gained within certain sectors of employment has been brought about in a period with general lack of professional personnel. In the years ahead the supply of academically trained personnel generally is likely to be ample. The ability of the various academic categories to compete with other groups therefore will become a topical issue, far more significant than earlier. It seems probable that philologists in the future will have to accept employment on a lower level than is considered normal today - as to type of work, status and wages.